

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
ім. Б.Д. Гаврилишина**

Кафедра міжнародної економіки

Ратушняк Надія Олегівна

**ТОРГОВЕЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У ВІДНОСИНАХ
УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ**

Спеціальність : 051 – Економіка

Освітньо-професійна програма – Міжнародна економіка

Виконав студент групи ЕМЕм-21
Ратушняк Н.О.

(підпис)

Науковий керівник :
к.е.н., доцент Комар Н.В.

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту

«__» _____ 2020 р.

Зав.кафедри,

д.е.н., проф. В.Є. Куриляк

Тернопіль - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ.....	7
1.1. Торговельне регулювання як невід’ємна складова зовнішньоторговельної політики країни.....	7
1.2. Особливості торговельного регулювання та його вплив на соціально-економічний розвиток країни	18
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТОРГОВЕЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄС.....	30
2.1. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі України.....	30
2.2. Оцінка особливостей торговельного регулювання в системі експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС.....	40
2.3. Дослідження впливу торговельного регулювання на економічні відносини між Україною та країнами ЄС.....	48
Висновки до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА ТА КРАЇНИ ЄС – ТОРГОВЕЛЬНІ ПАРТНЕРИ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	60
3.1. Заходи вдосконалення організації державної підтримки експортного сектору економіки України.....	60
3.2. Напрямки імплементації європейського досвіду в митно-тарифному регулюванні зовнішніх зносин в Україні.....	69
Висновки до розділу 3.....	76
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Так, Україна 21 березня 2014 року підписала політичну частину асоціації з метою подальшого вступу в ЄС. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС була повністю підписана 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Угода про асоціацію була одночасно ратифікована Верховною Радою та Європейським парламентом. З 1 листопада 2014 року набуло чинності часткове застосування деяких частин Угоди про асоціацію. Стаття 4 Угоди про асоціацію, у котрій йдеться про встановлення Поглибленої та Всеосяжної Зони Вільної Торгівлі (ПВЗВТ), частково вступила в силу 1 січня 2016 року.

Угода про Асоціацію передбачає та зобов'язує обидві сторони сприяти впровадженню європейських правил та стандартів життя в Україні, причому для деяких положень існують конкретні часові рамки. Зі своєї сторони для підвищення конкурентоспроможності українських товарів та просування їх на внутрішній ринок ЄС необхідно систематизувати та узагальнити зарубіжний досвід щодо заходів державної підтримки експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів та основних напрямів реформування митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельних зносин між країнами ЄС та Україною.

Незважаючи на те, що ЄС відкриє українським товарам доступ до ринку, який складається з 500 млн. споживачів, вітчизняний ринок не може бути повністю відкритим, адже українські виробники не готові до серйозної зовнішньої конкуренції. Саме тому, крім внутрішньої підтримки для гармонізації законодавства, адаптування стандартів та норм й побудови необхідних інституцій, необхідна зовнішня технічна та фінансова допомога Україні.

Саме тому необхідно оцінити можливості, перспективи та виклики для української економіки в умовах підписаної зони вільної торгівлі між країнами ЄС та Україною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сферою міжнародної торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків, експорту та імпорту займалися такі дослідники, як В. Далик, Н. Дуляба, А. Задоя, Н. Калюжна, О. Кіреєва, С. Кулицький, В. Назарова, І. Ніколаєв, О. П'янкова, О. Ралко, Я. Сергієнко, В. Смірнова та інші. Дослідженням особливостей торговельного регулювання та проблематикою зовнішньоторговельних відносин України з країнами ЄС займалися ряд науковців, такі як: О.М. Шевчук, Л.Й. Созанський, Н.Б. Татарина, А.М. Ключевська, Н.П. Литвиненко, М.Л. Вдовина і М.Ю. Хромова, Б.В. Дідковська, Ю.В. Присяжнюк, А. Рабошук, К. Шиманська, Г.В. Дугинець, О.І. Склярська, О.П. Гривна та ін. Проблеми та перспективи окремих галузей економіки України у контексті активізації зовнішньоторговельної діяльності з Європейським Союзом досліджували ряд науковців, зокрема О.С. Чанхі, В.А. Нікіфорова, І.М. Грищенко та ін.

Окремими аспектами проблем європейської інтеграції України займаються відомі вітчизняні науковці, а саме М. Гнатюк, І. Кравчук, О. Кундеус, Є. Савельєв, І. Іващук, О. Сушко, А. Умланд, Л. Чекаленко, О. Шаповалова, Комар Н.В. та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є виявлення особливостей й викликів торговельного регулювання в умовах Угоди про асоціацію між країнами ЄС та Україною з метою систематизації зарубіжного досвіду щодо розвитку й підтримки експортоорієнтованих галузей України.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити торговельне регулювання як невід'ємну складову зовнішньоторговельної політики країни;
- оцінити особливості торговельного регулювання та його вплив на соціально-економічний розвиток країни;
- проаналізувати динаміку зовнішньої торгівлі України;

- оцінити особливості торговельного регулювання в системі експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС;
- дослідити вплив торговельного регулювання на економічні відносини між Україною та країнами ЄС;
- запропонувати заходи вдосконалення організації державної підтримки експортного сектору економіки України;
- виокремити пріоритетні напрямки імплементації європейського досвіду в митно-тарифному регулюванні зовнішніх зносин для України.

Об'єктом дослідження є регулювання зовнішньоторговельних взаємовідносин між Україною та країнами ЄС.

Предметом дослідження є система заходів підтримки експортоорієнтованих галузей в умовах особливостей митно-тарифного регулювання зовнішніх зносин між країнами ЄС та Україною.

Методи дослідження. Для написання кваліфікаційної роботи використовувалися наступні методи дослідження, такі як: історичний, групування та класифікації, системно-структурний та абстрактно логічний, емпіричний, компаративний, якісний, кількісний, прогнозний, метод експертних оцінок, статистичний, аналітичний тощо.

Інформаційною основою дослідження слугували інформаційні матеріали статистичних, довідкових видань, праці вітчизняних та іноземних вчених, дані Європейської служби статистики Eurostat, Інтернет-джерела, наукові звіти, збірники міжнародних конференцій, підручники, посібники тощо.

Наукова новизна полягає у необхідності виявлення впливу митно-тарифного та нетарифного регулювання на торговельні відносини між країнами ЄС й Україною та на цій основі запропонувати систему заходів державної підтримки й розвитку експортоорієнтованих галузей української економіки.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані пріоритетні заходи в сфері державної підтримки експортоорієнтованих

галузей та напрямки забезпечення ефективності митного регулювання України можуть бути імплементовані органами законодавчої та виконавчої гілок влади, а також фізичними та юридичними контрагентами господарської діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні аспекти і положення роботи доповідалися автором на Всеукраїнській науковій Інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Взаємодія фінансово-банківського та реального секторів у процесі забезпечення сталого економічного розвитку», м. Тернопіль, 12 листопада 2020 р. та круглому столі «Виклики європейської регіональної політики в умовах пандемії COVID-19», 11 грудня 2020 р.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 88 найменувань, 11 таблиць, 5 рисунків. Загальний обсяг роботи – 91 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ

1.1. Торговельне регулювання як невід'ємна складова зовнішньоторговельної політики країни

З давніх часів міжнародну торгівлю вважають історично першою формою економічних зв'язків між країнами, що полягала передусім в обміні окремих товарів і послуг. Вона пройшла багатовіковий шлях розвитку та на сьогодні посідає визначальне місце в системі міжнародних економічних відносин. Міжнародну торгівлю використовували як для спеціалізації окремих економік, так і для їх розвитку, вона сприяє більш ефективному та продуктивному використанню наявних ресурсів і, взагалі, є стратегічним напрямком розвитку будь-якої країни світу.

Для багатьох країн світу перехід від статусу країни з низьким рівнем доходів до середнього та доходу вище середнього, покращення економічного становища значною мірою залежить від успішної міжнародної торгівлі. Адже, приймаючи участь в міжнародній торгівлі, країни мають можливість: задовольняти свої потреби в сировині, капітальних товарах, технології, що не виробляються місцевими підприємствами або виробляються, але з високими витратами, нарощувати виробництво з урахуванням попиту світового ринку на ті товари, щодо яких вони мають порівняльні переваги спеціалізації, експортувати ті товари, у виробництві котрих ширше споживаються ресурси, наявні у них в порівняно великій кількості, імпортувати товари, для виробництва котрих необхідно було б витратити велику кількість обмежених у них ресурсів, а також отримують ефект економії на великих масштабах виробництва, спеціалізуючись при цьому на більш вузькому наборі товарів чи послуг [12;41]. Міжнародна торгівля сприяє інтернаціоналізації світової економіки та господарського життя окремих країн, інтегруючи їх у

світогосподарську систему. Зокрема, роль експорту полягає в тому, що він є основним джерелом отримання валютних доходів, що спостерігається навіть у високорозвинених країнах із розгалуженою системою зовнішньоекономічних зв'язків. У свою чергу, товарний експорт має соціальне значення – збільшує зайнятість і доходи в експортних галузях, що має позитивний відбиток на економічному становищі країни. У свою чергу, імпорт збільшує вибір однойменних товарів, пропонує товари, котрі не виробляються в країні, залучаючи тим самим споживачів до досягнень світового НТП. Із точки зору загальнонаціональних інтересів, імпорт позитивно впливає і на національне виробництво. Він дозволяє знижувати витрати виробництва та підвищувати прибуток за рахунок використання більш дешевої іноземної сировини, енергетичних ресурсів, комплектуючих деталей, більш ефективного іноземного обладнання [87].

Незважаючи на те, що торгівля може сприяти розвитку, багато країн, що розвиваються, стикаються з певними викликами, які необхідно подолати, щоб торгівля сприяла розвитку. Це пояснюється тим, що вони мають обмежену здатність аналізувати взаємозв'язок між торгівлею, виробничим потенціалом та зайнятістю, оцінювати різні варіанти політики, формулювати та впроваджувати адекватні стратегії національної торговельної політики.

Кожна держава проводить свою власну економічну політику, яка базується на певному розвитку промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування та інших галузей суспільного господарства, спеціалізуючись при цьому в тих сферах економіки, які дозволяють мати певні переваги. Тут неможливо не враховувати відмінності в сировинних ресурсах (адже більшість країн світу, маючи обмежену ресурсну базу і вузький внутрішній ринок, не в змозі виробляти з достатньою ефективністю товари, необхідні для повного задоволення внутрішніх потреб); відмінності в людських та фінансових ресурсах; різний рівень науково-технічного розвитку.

Важливою складовою економічної політики є формування торговельної політики і становить особливо великі труднощі для посадових осіб у країнах, що розвиваються. Для того, щоб виробити політику в цій сфері, інтереси споживачів і виробників повинні бути збалансовані, тоді як цілі найбільш ефективних і орієнтованих на експорт галузей повинні бути зважені проти тих, які все ще борються за досягнення конкурентоспроможності.

Зовнішньоторговельна політика – це система заходів, спрямованих на досягнення економікою даної країни певних переваг на світовому ринку й одночасно на захист внутрішнього ринку від конкуренції іноземних товарів. Зовнішньоторговельна політика, як показує історія, часто використовується для досягнення певних політичних цілей і тому з повним правом вважається складовою частиною зовнішньої політики держави[24].

Основним завданням зовнішньоторговельної політики будь-якої держави є стимулювання чи обмеження експорту або імпорту товарів для утворення позитивного сальдо та забезпечення додаткового надходження коштів для розвитку національної економіки. У свою чергу зовнішньоторговельна політика, як основа забезпечення зовнішньої торгівлі будь-якої країни, формується з основних взаємопов'язаних складових: особливостей зовнішньоторговельної політики держави, національних форм та механізмів реалізації зовнішньої торгівлі.

Таким чином, зовнішньоторговельна політика має дві сторони – захисну і наступальну. Вона здійснюється за допомогою визначеного арсеналу заходів, які дуже умовно можуть бути поділені на захисні і наступальні.

Для виконання функцій, пов'язаних із *торговельним регулюванням*, в кожній країні створюється відповідна система державних органів, чітко визначаються їхні завдання, функції та повноваження; держава здійснює економічну політику, яка полягає в забезпеченні країни суспільними благами, підтримці досконалої конкуренції та боротьбі з монополізмом, регулюванні зовнішньоекономічного сектору та ін.

Будь-якій державі для успішного функціонування на всесвітньому ринку необхідно мати свою зовнішньоекономічну інфраструктуру – систему, яка може забезпечити просування товарів та послуг від виробника до споживача в іншій країні. У цій системі основними є матеріально-технічна база (склади, які обладнані необхідним устаткуванням) та спеціалізовані організації для післяпродажного технічного обслуговування. Країна, яка не має зовнішньоекономічної інфраструктури, змушена багато витратити для забезпечення доступу до зовнішньоекономічної інфраструктури інших держав (для оплати транспортування, страхових та банківських послуг, послуг торгових домів чи компаній тощо)[2].

Грошові розрахунки із зовнішньоторговельних операцій та кредитування зовнішньої торгівлі здійснюються переважно банківськими установами (не обов'язково спеціалізованими).

Існують дві основні форми зовнішньоторговельної політики держави: *протекціонізм та вільна торгівля*.

Лібералізація торговельної політики, зниження тарифів і глобалізація мали негативний вплив на промислові структури малорозвинених країн і країн, що розвиваються. У результаті лібералізації, більшість промислових галузей у цих країнах припинили свою діяльність.

Інша група економістів, до думки якої приєднався й американський економіст Джагдиш Бхагваті, виступає на користь глобалізації та міжнародної торгівлі, має більш яскравий і позитивний погляд на міжнародну торгівлю та її вплив на економічне зростання, зокрема, країн, що розвиваються. На їхню думку, країни, що розвиваються, котрі слідували політиці лібералізації торгівлі, відчули всі сприятливі наслідки глобалізації та міжнародної торгівлі (наприклад, Індія та Китай) [75;86].

Загалом вільна торгівля (фритредерство) спрямована на сприяння зовнішньоекономічній діяльності, що виявляється в поступовому скасуванні існуючих обмежень у зовнішній торгівлі, зниженні ставок ввізного та

вивізного мит, наданні тарифних пільг під час здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Політика вільної торгівлі – це політика мінімального втручання держави у зовнішню торгівлю, що розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції. Така політика базується на усуненні будь-яких перешкод до ввезення та вивезення іноземних та вітчизняних товарів. Митні органи виконують лише реєстраційні функції. Цю політику проводять країни з високим рівнем розвитку продуктивних сил, що дає змогу місцевим підприємцям витримувати конкуренцію[28].

Щодо протекціоністських заходів, що їх запроваджує держава під гаслом захисту національного товаровиробника, знаходять, як правило, гарячу підтримку в широких колах населення. *Протекціонізм* – комплекс заходів, спрямованих на стимулювання розвитку національної економіки шляхом надання певних переваг вітчизняним товаровиробникам та утворення певних бар'єрів для проникнення іноземних конкурентів на внутрішній ринок. Протекціонізм може здійснюватися як за рахунок підвищення ставок ввізного мита, так і шляхом застосування технічних бар'єрів на шляху переміщення товарів.

Тарифне і нетарифне регулювання є невід'ємною складовою зовнішньоторговельної політики, а саме політики протекціонізму. Митний тариф (мито) – це податок, який накладається на товари, що перетинають митний кордон. Якщо податок стягується країною, яка вивозить товар, то він називається вивізним (експортним) митом; якщо стягується країною, що ввозить товар, - ввізним (імпортним) митом; якщо стягується країною, через територію якої товар провозять, - транзитним митом[40].

Найбільш поширеним є ввізне (імпортне) мито. Воно використовується переважно як засіб підвищення цін на товари, що імпортуються; сплачуючи високе мито, іноземний товаровиробник підвищує ціну на свій товар, що робить його неконкурентоспроможним на внутрішньому ринку. Цей момент

використовується для захисту інтересів національного товаровиробника аналогічних товарів.

Існують такі види мита:

- адвалерне (нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, що обкладаються митом);
- специфічне (нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів чи предметів);
- комбіноване (поєднує обидва вищезгадані види митного обкладання)[11].

Товари в Митному тарифі розміщені відповідно до класифікації Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС). Саме ця система містить перелік різноманітних товарів, що беруть участь у торговому обігу. Ця система була прийнята радою митного співробітництва (1988 р.). На базі ГС у 1990 р. у СРСР було прийнято за більш загальною класифікацією товари поділяються на такі основні групи:

- сільськогосподарська сировина та продовольство;
- паливо, мінеральна сировина та метали;
- машини, обладнання, транспортні засоби;
- промислові товари народного споживання.

Державна політика зовнішньої торгівлі в різних країнах спрямована на обмеження в торгівлі товарами перших трьох груп цієї класифікації. Вони обкладаються високими ставками експортного мита, підлягають квотуванню та ліцензуванню. І, навпаки, держава всіляко заохочує експорт готової промислової продукції. Імпортне мито звичайно найнижче на сировину та напівфабрикати, а найвище на готову продукцію; цим держава захищає свою переробну промисловість.

На окремі товари може встановлюватися сезонне ввізне і вивізне мито на строк не більше чотирьох місяців з моменту їх встановлення. Взагалі мито завжди займало та продовжує займати важливе місце у фінансовій системі держави як одне з джерел формування державного бюджету.

Митні тарифи залишаються найважливішим інструментом зовнішньоторговельної політики. Проте в останні роки набули значного поширення форми і методи нетарифних торговельних обмежень. За оцінками фахівців, їх нині існує не менше п'ятдесяти. Особливо активно нетарифні методи регулювання торгівлі використовують промислово розвинені країни. В середині 90-х рр. приблизно 14% товарів, які імпортуються країнами ЄС, США та Японією, підпадали під основні нетарифні обмеження: імпортні квоти, добровільне обмеження експорту та антидемпінгові заходи[24;2].

Нетарифні обмеження є менш відкритими, ніж митні податки, а тому надають урядові більше можливостей при здійсненні економічної політики та створюють певну невизначеність у міжнародній торгівлі. У зв'язку з цим одним із найважливіших завдань, які стоять перед Всесвітньою торговельною організацією, є поступова заміна кількісних обмежень, або т. зв. тарифікація їх (заміна кількісних обмежень еквівалентними за рівнем захисту митними тарифами).

Найпоширенішою формою нетарифного обмеження є квота. Квотування – це обмеження в кількісному чи вартісному вираженні обсягу продукції, яку дозволено ввозити до країни (імпортна квота) чи вивозити з країни (експортна квота) за певний період. Як правило, квотування зовнішньої торгівлі здійснюється шляхом її ліцензування, коли держава видає ліцензії на імпорт чи експорт обмеженого обсягу продукції і водночас забороняє неліцензовану торгівлю. Ліцензії можуть мати і самостійне значення, як інструмент зовнішньоторговельної політики, коли, наприклад, держава надає право якому-небудь імпортеріві завозити товари без обмеження або лише із зазначених країн (т. зв. генеральна ліцензія). Існує також практика автоматичного ліцензування, коли для ввезення чи вивезення певних товарів потрібно одержати ліцензію, що дає змогу державі здійснювати нагляд за торговельними потоками і, в разі необхідності, швидко запроваджувати обмежувальні заходи[75].

Найбільш оптимальною моделлю взаємовідносин країни із світовим економічним простором має бути політика помірною протекціонізму, за якою країна рухається у напрямі вільної торгівлі з використанням інструментарію протекціонізму, зокрема митно-тарифних регуляторів, функціонування і розвиток яких пов'язаних із обслуговуваннямусього комплексу економічних відносин.

У торгово-політичній практиці широко використовуються обидва напрямки зовнішньоекономічної політики – як протекціонізм, так і свобода торгівлі. При цьому в "чистому вигляді" вони практично ніколи не використовуються.

Утворення великих монополістичних об'єднань (концернів, трестів і т. д.) призвело до серйозних змін у політиці протекціонізму, які проявились у появі нового його напрямку, так званого надпротекціонізму. Його відмінність від протекціонізму вільної конкуренції полягає в тому, що якщо на домонополістичній стадії протекціонізм, як правило, був спрямований на захист від іноземної конкуренції найслабших, неконкурентоспроможних галузей економіки, то монополістичний надпротекціонізм став захищати саме найбільш розвинені, потужні, монополізовані галузі[11].

Мета такого роду політики полягала в тому, щоб економіки, які знаходяться під посиленням захистом сектору, мали можливість за рахунок високого рівня цін одержувати на внутрішньому ринку монополічно високий прибуток, спираючись на який вести наступ (за допомогою низьких цін) на світовому ринку з метою витіснення конкурентів. У зв'язку з цим такого роду політика одержала також назву наступального або агресивного надпротекціонізму.

Об'єктивні вимоги інтернаціоналізації економіки мали як наслідок триваючі зараз у світі інтеграційні процеси, що роблять величезний вплив на формування сучасної зовнішньоторговельної політики. У результаті діяльності інтеграційних угруповань відбувається формування єдиної для них системи регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, яка отримала назву

колективного протекціонізму. Характерною для нього є більш-менш повна лібералізація взаємної торгівлі (свобода торгівлі) при одночасному проведенні узгодженої єдиної протекціоністської політики відносно країн, які не беруть участь. Найбільш характерним прикладом цього є Європейський Союз (Європейські Співтовариства, Спільний ринок) [11].

Суть макроекономічних заходів регулювання процесу зовнішньої торгівлі зводяться до:

- зниження рівня податкового навантаження як для експортерів, так і для імпортерів. Особливо це стосується виробників нової техніки і технології, продукції структуро визначальних галузей;
- боротьби з проявами вітчизняного монополізму як заходами податкового порядку (встановлення норми прибутку, стимулювання ставками податку зниження витрат і т. ін.), так і адміністративними заходами;
- посилення експортного потенціалу держави шляхом впровадження як практики дотацій підприємствам-експортерам, так і введенням держзамовлення на продукцію сільськогосподарських підприємств, широким використанням глибоко диференційованих податкових, кредитних та інших пільг;
- впровадження охорони продуктів інтелектуальної власності;
- підтримка заходами макроекономічного впливу (економічними, технічними, організаційними тощо) конкурентоздатності експортних виробів;
- в забезпеченні цієї конкурентоздатності виробів важлива не лише реалізація порівняльних національних переваг у вигляді багатих природних ресурсів, гранту, дешевої робочої сили тощо, але й тих, що базуються на науково-технічних досягненнях, та розвитку інновацій і людського фактору;
- поступового зниження облікової ставки проценту по мірі стабілізації економіки;
- додержання помірних темпів емісії;

- створення сприятливих економічних і політичних умов для залучення як іноземних, так і вітчизняних інвесторів (додержання принципів помірності в управлінні, визначенні ставок податків, як того вимагав ще А. Сміт;
- подальшого розвитку інфраструктури взагалі й зовнішньої торгівлі зокрема;
 - домагатись справедливого вирішення торговельних спорів;
 - застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів, щоб запобігти нанесенню серйозної шкоди вітчизняним виробникам;
- подальшого вдосконалення законодавчо-правової бази з тим, щоб створити умови для поступового підтягування рівня вітчизняних витрат до витрат інтернаціональних, усунути адміністративно-суб'єктивні заходи обмеження іноземного інвестування;
- забезпечення стабільності інституцій, що гарантують демократію, забезпечення прав людини. Нагадуємо, що відправним положенням соціальної ринкової економіки є те, що свобода торгівлі неможлива без особистої свободи;
- погодження національного законодавства відповідно до норм і стандартів ГАТТ/СОТ апробованих на процесі тривалого періоду [11].

Цей далеко не повний перелік заходів макроекономічного регулювання слід доповнити *ісудо галузевими заходами*, властивими власне зовнішній торгівлі, спрямованими на покращення цінового регулювання. До них слід віднести:

- при введенні методів митного регулювання чітко провадити різницю між цілями розвитку конкуренції вітчизняних та іноземних виробників з одного боку, і цілями підтримки вітчизняного виробника з другого, і залежно від конкретних умов надаючи перевагу одному з них;
- скасування експортних мит взагалі з метою реальної підтримки вітчизняного експортера;
- зменшити тарифні та нетарифні обмеження;

- посилити контроль за діяльністю зовнішньоекономічних фінансових посередників, незаконним вивозом за кордон валютних цінностей, технології та інформації;
- подальшу уніфікацію національної митної служби та її органів з загальносвітовими тенденціями, уніфікацію розміру мита [12].

Отже, зовнішньоторговельна політика – система заходів, спрямованих на захист внутрішнього ринку або на стимулювання зростання обсягів зовнішньої торгівлі, зміну її структури і направлення товарних потоків. Сучасна зовнішньоторговельна політика здійснюється за допомогою цілого ряду контролюючих засобів, які регулюють і стимулюють зовнішньоекономічні зв'язки. До них належать митні тарифи, кількісні обмеження, різного роду перешкоди для збуту і споживання товарів на ринку країни-імпортера. Одночасно за допомогою експортних кредитів і державних гарантій по них, кредитів міжнародних фінансових організацій, експортних премій, товарного і валютного демпінгу, умовно безмитного ввезення і вивезення, повернення мит і податків, інших податкових пільг здійснюється стимулювання експорту товарів. Тарифні та нетарифні заходи разом з торговими обмеженнями є потужним механізмом регулювання торгівлі. Сучасний світ вимагає різностороннього підходу до регулювання міжнародної торгівлі. Лібералізація одних сфер і підтримка вітчизняного виробництва в інших дасть змогу раціонально використати конкурентні переваги країни та досягти успіху на міжнародних ринках. Водночас підходи до регулювання торгівлі мають ґрунтуватися на дотриманні міжнародних зобов'язань і передбачуваності торгової політики держави як надійного торгового партнера.

1.2. Особливості торговельного регулювання та його вплив на соціально-економічний розвиток країн

В умовах ринкової економіки держава має виконувати певні функції, які допомагають регулювати ті сфери господарського життя, в яких ринок є безсилим, включаючи державне регулювання зовнішньої торгівлі.

Таке торговельне регулювання може бути:

- одностороннім, коли урядом країни застосовуються інструменти державного регулювання в односторонньому порядку без узгодження і консультацій з її торговельними партнерами. Як правило, односторонні заходи застосовуються у відповідь на аналогічні дії інших країн і призводять до виникнення політичної напруженості між торговельними партнерами. Прикладом такої ситуації є застосування Україною антидемпінгових заходів до російських сірників у 2006 р. У відповідь на ці заходи Російська Федерація встановила технічні бар'єри на українську м'ясо-молочну продукцію;

- двостороннім, коли заходи торговельної політики узгоджуються між країнами-торговельними партнерами. Наприклад, сторони можуть узгоджувати технічні вимоги до маркування товарів, їх пакування, домовлятися про взаємне визнання сертифікатів якості тощо;

- багатостороннім, коли торговельна політика узгоджується і регулюється багатосторонніми угодами. Наприклад, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), торговельні угоди країн-членів Європейського співтовариства (ЄС)[11].

Наприклад, конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) – орган Генеральної асамблеї ООН, який не є міжнародною торговельною організацією – має на меті сприяння (повторному) формулюванню та впровадженню національних режимів торговельної політики відповідно до пріоритетів розвитку та потреб країни. Науково-дослідні та навчальні заклади надають інструменти політикам у країнах, що розвиваються, та

країнах з перехідною економікою, які дозволяють їм встановлювати власні пріоритети, здійснювати оцінки впливу різних варіантів політики та розробляти найкращі дії, у тому числі на галузевому рівні [61].

У міру розвитку міжнародних економічних відносин у світі сформувався певний комплекс інструментів зовнішньоторговельної політики, який дозволяє країнам впливати як на формування структури й напрямків розвитку власних зовнішньоекономічних зв'язків, так і на зовнішньоторговельну політику інших держав. Більшість країн світу використовують стандартний набір інструментів регулювання зовнішньої торгівлі. Так, в ст. 7 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", відповідно до якої регулювання зовнішньої торгівлі в Україні здійснюється за допомогою тарифного та нетарифного регулювання.

Протекціонізм як державна форма торговельної політики шляхом застосування високих імпорتنих тарифних ставок дає можливість розвивати національну промисловість і захищати внутрішній ринок від проникнення товарів невітчизняного виробництва, з другого – лібералізація виявляється у зниженні тарифних ставок експортних та імпорتنих мит і дозволяє порівняти національні витрати виробництва з міжнародними й отримати певні вигоди.

Аргументи "за" та "проти" політики протекціонізму. Можна розглядати деякі аргументи на користь протекціонізму, особливо з огляду зацікавленості певних вузьких кіл виробників або споживачів, загалом протекціонізм має негативний вплив на більш широкі інтереси як населення країни, так і міжнародної спільноти[24].

Проаналізуємо, для прикладу, популярний аргумент щодо введення тарифів з метою вирівнювання заробітної плати між країнами. Так, зокрема, часто доводиться чути, що китайська, в'єтнамська або індійська легка промисловість через низьку вартість праці в цих країнах підривають позиції вітчизняної швейної галузі. Але з огляду на економіку країни в цілому не слід забувати, що вищий рівень оплати праці є (чи має бути за раціональної організації суспільного виробництва) результатом, але аж ніяк не причиною,

вищої ефективності виробництва. Як уже зазначалось, деякі інші вітчизняні галузі, такі як металургійна, хімічна, машинобудівна успішно витримують виклик іноземної конкуренції як на внутрішньому, так і на іноземному ринках, незважаючи на порівняно високу заробітну платню. Пояснюється це вищим рівнем порівняльних переваг у цих галузях. Державний захист галузей, що не відповідають критерію порівняльних переваг, спотворює оцінки конкурентоспроможності вітчизняних галузей і, як наслідок, спричинює неефективне використання національних ресурсів. Іноземна конкуренція, натомість, сприятиме скороченню вітчизняної швейної промисловості з тим, аби вивільнені ресурси були спрямовані в ті види діяльності, де країна має порівняльні переваги на світовому ринку. Доводиться також чути, що короткотермінові протекціоністські заходи необхідні за економічно обгрунтованої реструктуризації занепадаючих галузей промисловості, особливо в регіонах з високою концентрацією вузькоспеціалізованої робочої сили, як, наприклад, вуглевидобувна галузь Донбасу. Але при цьому виникає небезпідставна небезпека, що короткотермінові заходи перетворяться на постійні, особливо маючи на увазі впливові політичні групи тиску та урядове лоббі [86].

Іншим, на перший погляд, обгрутованим аргументом на користь протекціоністських заходів є те, що окремі, чітко визначені тарифи та квоти сприятимуть вирівнюванню платіжного балансу. У короткому періоді це безперечно так, але у довгостроковому періоді наслідки від таких "хірургічних" тарифів та квот будуть ті ж самі – деформація національної економіки і неефективне використання національних ресурсів. На противагу таким вузькоспрямованим цільовим протекціоністським заходам агрегована фіскальна та монетарна політика разом з коригуванням обмінного курсу впливатимуть на всі зовнішньоекономічні трансакції. Але існують також і обгрутовані аргументи щодо протекціоністського урядового втручання у перебіг функціонування ринку. Це т. зв. аргумент на захист галузей, що перебувають на стадії становлення. Це галузі, що відбивають порівняльні

переваги країни, але потребують захисту від імпорту, аж поки не "стануть на ноги" і не зможуть користуватися перевагами економії від масштабу (зменшення питомих виробничих витрат зі збільшенням обсягу випуску) та позитивними зовнішніми ефектами-екстерналіями (спеціально підготовлена кваліфікована робоча сила, ефект технологічного вдосконалення в ході експлуатації виробничих комплексів тощо). Після виходу таких галузей на повну потужність, як стверджується, протекціоністські тарифи та квоти будуть зняті. Подібні тимчасові протекціоністські заходи теоретично не конфліктують з цілями вільної торгівлі - максимальна спеціалізація на основі використання національних порівняльних переваг, оскільки мають саме тимчасовий характер [12].

Але практика, нажаль, суперечить цьому протекціоністському аргументові. По-перше, як правило, галузі для захисту обираються не "невидимою рукою" ринку, а певними урядовими функціонерами на підставі певних аргументів (наприклад, диверсифікація виробництва тощо).

По-друге, підтримка, що надається, інколи буває недостатня, але здебільшого навпаки – надлишкова, і триває, як правило, довше ніж потрібно. Тому навіть цей теоретично несуперечливий аргумент на користь протекціонізму з огляду на практику життя видається наївним і утопічним.

Іншим торговельним інструментом є запровадження квот на імпорт. Припустимо, що країна є імпортером зерна. За умов вільної торгівлі внутрішня ціна на зерно не відрізнятиметься від світової ціни. За такої ціни вітчизняні виробники не можуть забезпечити весь попит, і буде необхідний певний обсяг імпорту. Якщо уряд має намір обмежити обсяг імпорту й запровадити певну квоту, то загальна пропозиція зерна на внутрішньому ринку з урахуванням імпорту зменшиться. Тепер за світовою ціною виникає розрив між попитом і пропозицією: внаслідок кількісного обмеження імпорту залишається "непокрита" частина попиту на зерно, і це призводить до підвищення внутрішньої ціни. Вищий рівень внутрішньої ціни стимулює вітчизняне виробництво зерна, але водночас

попит скорочується. Ми можемо тепер оцінити вплив квотування імпорту на добробут нації. Споживачі внаслідок підвищення ціни зазнають втрат.

Вітчизняним виробникам запровадження квоти дає додаткові вигоди – вони нарощують обсяги виробництва і реалізують свою продукцію за вищою ціною. Якщо ліцензії продаються, то є доход держави або ж додатковий виграш імпортерів, за умови отримання ліцензії безкоштовно. За будь-яких умов цей виграш розподіляється між тими, хто видає ліцензії, і тими, хто їх отримує[35].

Отже, внаслідок запровадження імпортової квоти виникають чисті втрати для країни в цілому, тобто наслідки впливу квоти і тарифу на рівень добробуту ідентичні. Цей висновок, безперечно, буде справедливим лише за умови, коли обсяг ліцензованого імпорту менший, ніж попит на імпорт на внутрішньому ринку. Різниця між цими двома інструментами зовнішньоторговельної політики полягає лише в тому, що при запровадженні ввізного мита держава завжди отримує додатковий доход, а при використанні квоти цей доход повністю або частково може дістатися імпортерам.

Водночас з метою обмеження імпорту держава часто надає перевагу саме квотам.

По-перше, квота – це гарант того, що обсяг імпорту буде суворо обмежений і не перевищуватиме певної величини. А це означає, що іноземний конкурент, навіть зменшуючи ціни, не зможе розширити обсяги реалізації на ринку. Ввізне мито такої гарантії не дає.

По-друге, квотування є гнучкішим та оперативнішим інструментом політики, оскільки зміна тарифів, як правило, регламентується національним законодавством та міжнародними угодами.

По-третє, використання квот робить зовнішньоторговельну політику більш селективною, бо, розподіляючи ліцензії, держава має змогу надавати підтримку конкретним підприємствам[87].

Разом з тим використання імпортової квоти може призводити до додаткових негативних ефектів. З одного боку, обмежуючи цінову

конкуренцію і гарантуючи вітчизняним фірмам певну частку національного ринку, квота може сприяти монополізації економіки. З другого боку, сам розподіл ліцензій рідко відбувається на відкритих аукціонах, в умовах чесної конкуренції імпортерів, а тому може призводити до розвитку корупції. Положення ГАТТ/СОТ дозволяють запроваджувати кількісні обмеження імпорту у випадку різкої незбалансованості платіжного балансу або лише із зазначених країн (т. зв. генеральна ліцензія). Існує також практика автоматичного ліцензування, коли для ввезення чи вивезення певних товарів потрібно одержати ліцензію, що дає змогу державі здійснювати нагляд за торговельними потоками і, в разі необхідності, швидко запроваджувати обмежувальні заходи.

Отже, необхідно знайти оптимальне співвідношення між протекціонізмом і вільною торгівлею, тобто політика держави повинна бути зваженою та органічно поєднувати заходи обох вищеназваних форм. В.Науменко, П.Пашко та В.Руссков виділяють ще одну форму реалізації зовнішньоторговельної політики - стимулювання експорту, яке полягає в заохоченні державою експортної діяльності національних підприємств.

До основних засобів стимулювання експорту вони зараховують: державне субсидування, кредитування, податкові пільги експортерам, інформування та консультування підприємств, дипломатичну підтримку експортерів, державну політику розвитку експортної бази, підготовку кадрів для зовнішньої торгівлі тощо[40].

Лібералізація торгівлі та відкриття світових ринків протягом останніх двох десятиріч були безперечною тенденцією, що справила значний вплив на світову економіку. Світові тенденції свідчать, що кількість угод про ЗВТ з кожним роком буде тільки збільшуватися, а статистика СОТ є тому підтвердженням, зокрема, за даними СОТ у 1993 році діяло 37 подібних угод, а на кінець 2018 року було 467 діючих угод про ЗВТ. В п'ятірку членів СОТ, що мають найбільшу кількість угод про ЗВТ, входить ЄС (40), Європейської асоціації вільної торгівлі (31), Чілі (30), Сінгапур (24) та Туреччина (23)[86].

Загальним правилом, яке діє для всіх членів СОТ, є обов'язок утримувати мита на одному рівні для всіх торгових партнерів, не створювати додаткових перешкод для іноземних експортерів і не підіймати ставки мит вище, ніж погоджені для країни максимальні розміри. З цього правила є низка винятків.

СОТ дозволяє три типи преференційних угод:

- 1) Митні союзи і угоди про вільну торгівлю, санкціоновані відповідно до статті XXIV;
- 2) Угоди між державами, що розвиваються, сформовані в рамках дозвільного застереження, що допускає частковий преференційний режим;
- 3) Угоди в рамках Загальної системи преференцій (Generalised System of Preferences, GSP), які дають змогу розвиненим державам надавати преференції країнам, що розвиваються [35].

Угоди про вільну торгівлю є потужним механізмом регулювання торгових відносин, спрямованим на взаємне скорочення або скасування як мит, так і інших торгових обмежень між торговими партнерами – членами зон вільної торгівлі (ЗВТ).

Двосторонні ЗВТ підвищують товарообіг між їхніми учасниками, сприяють залученню інвестицій і зростанню бізнесу, а багатосторонні ЗВТ (наприклад, Угода про тихоокеанське партнерство, НАФТА) об'єднують цілі регіони, сприяючи економічному зростанню їхніх членів.

Розкриваючи сутність поняття «зона вільної торгівлі», потрібно зазначити, що загалом існує широке різноманіття підходів, згідно з якими вона виступає, наприклад, формою інтеграції, угодою між декількома країнами або ж торговельним режимом [62] (табл. 1.1). Аналізуючи більш детально обрані підходи до визначення змісту зон вільної торгівлі, необхідно відзначити, що він зводиться до інструментів лібералізації торгівлі, а також особливостей торговельних відносин країн-учасників з третіми країнами.

Таблиця 1.1

Класифікація наявних підходів до визначення поняття «зона вільної торгівлі»[12]

Автор	Сутність явища						Наявність змісту	Наявність результату
	Стадія/форма інтеграції	Інтеграційне об'єднання	Угода	Пільгова зона	Угруповання	Режим		
Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський [2]	+						+	
І.В. Амеліна [3]	+						+	
А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко [4]		+					+	
А.С. Філіпенко [5]			+				+	
І.М. Школа [6]				+			+	
А.П. Голиков, П.А. Черномаз [7]					+		+	+
С.В. Мариніна [8]						+	+	
ОЄСР [9]					+		+	

У статті XXIV ГАТТ зміст поняття «зона вільної торгівлі» визначається через такі інструменти, як усунення мит на істотну більшість товарів, що походять з країн, між якими відбувається ця торгівля. Саме таким визначенням, а також іншими статтями ГАТТ/СОТ керуються країни під час укладання угод про зону вільної торгівлі, що мають бути нотифіковані у СОТ.

При укладенні угоди про зону вільної торгівлі суттєво знижуються митні тарифи на торгівлю між країнами цієї зони, в той час як зберігається право за кожною із них самостійно регулювати свої відносини і митні тарифи з третіми країнами. Саме у цьому полягає відмінність ЗВТ від митних союзів, які є більш вищим ступенем економічної інтеграції і передбачають наявність єдиної тарифної політики у відношенні до третіх країн та єдиного митного законодавства.

Саме тому переважна більшість регіональних торговельних угод укладається у формі ЗВТ. І це не дивно, адже Угоди про ЗВТ регулюють доступ до стратегічно важливих ринків, тобто дозволяють інтегрувати економіки на необхідному рівні при максимальному збереженні суверенітету

цих країн і в додаток мінімальної кількості зусиль. До того ж країна однозначно може бути у декількох зонах вільної торгівлі. Якщо раніше найчастіше укладались двосторонні угоди про вільну торгівлю, то останнім часом укладаються багатосторонні угоди[28].

Угоди про ЗВТ все ще називають «регіональним», хоч часто не існує прив'язки до якогось конкретного регіону і така назва використовується лише для протиставлення угодам СОТ.

Суттєво змінився зміст регіональних торговельних угод. Окрім зниження тарифів та скасування нетарифних бар'єрів між митними територіями, що об'єднались у зону вільної торгівлі, угоди регулюють питання інтелектуальної власності, сталого розвитку, інвестицій, прав споживачів, екологічних стандартів. Таким чином, регіональні торговельні угоди йдуть далі ніж норми ГАТТ і тим самим поступово зміщують акценти з багатосторонньої торгової системи СОТ в регіональні правила.

Найбільшим викликом для СОТ може стати створення зони вільної торгівлі шляхом укладення мега-регіональних угод, що охоплюють кілька континентів і послаблять вплив СОТ у міжнародній торгівлі.

Основна причина такого кількісного і якісного зростання регіональних торговельних угод полягає у тому, що з кожним роком все складніше досягнути консенсусу при прийнятті рішення між великою кількістю членів СОТ. У той час, як в двосторонньому порядку набагато простіше і швидше знайти порозуміння про нові правила, яких ще немає в СОТ, та домовитись про лібералізацію торгівлі та політичні поступки, що пов'язані з такими домовленостями.

Відповідно до правил СОТ митні союзи та ЗВТ є виключеннями із загального правила СОТ, бо надають певні пільги та преференції для обмеженого кола учасників, що не відповідає базовому принципу найбільшого сприяння. Контроль за дотриманням цього виключення покладено на спеціальний Комітет, до якого входять усі члени СОТ. У ході засідання Комітету неодноразово висловлювались занепокоєння щодо

порушення регіональними торговельними угодами норм СОТ. З часом функції Комітету звелись лише до отримання нотифікацій щодо укладення угод та ведення статистики[11].

Позитивним ефектом створення регіональних і двосторонніх економічних об'єднань з вільною взаємної торгівлею країн-членів є можливість розширення торговельних та інвестиційних зв'язків, збільшення масштабів міжнародної виробничої кооперації, але одночасно погіршуються умови торгівлі цих країн з третіми країнами, оскільки на експортовані останніми товари як і раніше поширюються національні імпорتنі мита країн-членів зон вільної торгівлі і усереднені такі мита країн-членів митних союзів. В результаті виникає загроза витіснення експортерів третіх країн з ринків країн-членів регіональних економічних об'єднань.

Система урегулювання суперечок в митних союзах та ЗВТ відрізняється. Митні союзи припускають наявність постійного суду для вирішення спорів між країнами-учасницями і для здійснення контролю за правомірністю актів наднаціонального органу, що регулює єдину тарифну політику у відношенні до третіх країн. У зонах вільної торгівлі суперечки між країнами вирішуються шляхом створення ad hoc арбітражів.

Отже, значного розвитку набуло створення регіональних і особливо двосторонніх економічних об'єднань з безмитної взаємної торгівлею країн-членів та іншими домовленостями з питань співробітництва. Серед регіональних об'єднань поширені зони вільної торгівлі (передбачають в основному поступове скасування митних зборів в об'єднанні і нерідко інші торгово-політичні заходи, що сприяють розширенню економічних зв'язків, при збереженні свободи дій в регулюванні торгівлі з рештою світу) і митні союзи (також скасовують мита у взаємній торгівлі, але, крім того, встановлюють єдиний зовнішній митний тариф, уніфікують митні документи, зокрема митний кодекс, і процедури, проводять єдину торговельну політику у відносинах з третіми країнами).

Висновки до розділу 1

З посиленням ролі міжнародної торгівлі місце, яке займає продукція певної країни у світових цінових ланцюгах, стає визначальним для довготривалого економічного розвитку. Держава може і повинна сприяти цьому маючи в своєму арсеналі ряд інструментів, і впершу чергу тих, що об'єднуються поняттям митного регулювання економіки, тобто тих інструментів, що пов'язані безпосередньо з перетином товаром або послугою митного кордону. Митне регулювання є дворівневим за своєю суттю. Перший рівень є національним, і являє собою весь комплекс інструментів, якими держава впливає на товарообіг у межах своєї митної території та при перетині її кордонів, передбачених відповідними нормативно правовими документами.

На відміну від тарифів, які жорстко регулюються умовами членства в СОТ і не можуть перевищувати максимальні ставки, нетарифне регулювання є більш гнучким та дозволяє державам застосовувати адаптивні методи для захисту вітчизняних виробників. Під нетарифними методами регулювання торгівлі маються на увазі всі інші заходи, які впливають на торгівлю: квоти, державний контроль, сертифікація, технічне регулювання, ліцензування тощо. Технічне регулювання, наприклад, нерідко використовується урядами не лише для контролю якості товарів, що імпортуються, а і як засіб прихованого протекціонізму.

Крім того, одним з можливих способів регулювання міжнародної торгівлі є торгові обмеження, які застосовуються як санкції за порушення законодавства при здійсненні торгових операцій або в окремих випадках – як інструмент державної політики.

В наш час регіональні торговельні угоди стали не виключенням з правил, а стандартною практикою, покликаною доповнити універсальне регулювання на рівні СОТ. З огляду на кризу СОТ, що загострилася в останні роки, залишається очікувати, що регіональні торговельні угоди й надалі сприятимуть розвитку вільної торгівлі між країнами без бар'єрів ззовні.

Іншими словами, регіональна інтеграція повинна доповнювати багатосторонню торговельну систему, а не загрожувати їй.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТОРГОВЕЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄС

2.1. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі України

У сучасному світі однією з основних рушійних сил економічного розвитку виступають зовнішньоторговельні відносини, які є сферою міжнародних відносин і становлять 80%.

Зовнішня торгівля України має вагоме значення для експортно-орієнтованої національної економіки нашої країни. За попередніми даними, експорт України за 2018 р. становив 47339935,2 тис.дол. США (що становить 109,4% експорту до 2017 р.), а імпорт України за 2018 р. становив 57141041,5 тис.дол. США (що становить 115,2% імпорту до 2017 р.)[10].

Стосовно України, найбільша частка в українському експорті належить: продукції АПК та харчової промисловості (39,3%), продукції металургійного комплексу (24,6%), продукції машинобудування (11,6%), мінеральним продуктам (9,2%) тощо. Основними позиціями імпорту в Україну були машини та обладнання 21 %, паливні ресурси 25 %, а також продукти хімічної промисловості 12 %[17].

Таблиця 2.1

Загальна характеристика вибірових показників зовнішньої торгівлі України[32]

Експорт України (2018 р. – у тис. дол. США), у % - зміна показника 2018 р. порівняно з 2017 р.	Імпорт України (2018 р. – у тис. дол. США), у % - зміна показника 2018 р. порівняно з 2017 р.
<i>Недорогоцінні метали та вироби з них - 11633082,3 тис. дол. США (114,9 %)</i>	<i>Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби - 4553229,4 тис. дол. США (108,9%)</i>
<i>Продукти рослинного походження - 9886337,1 тис. дол. США (107,3%)</i>	<i>Продукти рослинного походження - 1528953,7 тис. дол. США (111,8%)</i>
<i>Жири та олії тваринного або рослинного походження - 4496598,6 тис. дол. США (97,6%)</i>	<i>Жири та олії тваринного або рослинного походження - 267349,7 тис. дол. США (100,3%)</i>
<i>Продукція машинобудування - 4656722,4 тис. дол. США (108,9%)</i>	<i>Продукція машинобудування – 11951430,6 тис. дол. США (120,7%)</i>
<i>Мінеральні продукти – 4339989,1 тис. дол. США (109,9%)</i>	<i>Мінеральні продукти - 14169280,1 тис. дол. США (113,3%)</i>

Рис.2.1. Питома вага продукції в експорті України, %[20]

Найпопулярніші товари харчової промисловості зазначена на рис. 2.2. Зростання відбулося порівняно із минулим 2017 роком по всім основним групам товарів. Експорт харчової промисловості зріс на 3,4%, металургійного комплексу на 28,2%, машинобудування — 27,9%, мінеральних продуктів — 15%, хімічної промисловості — 35,3%, деревної і паперової маси — 49,6%, різних промислових товарів — 53,9%, продукції легкої промисловості — 24,5% [14].

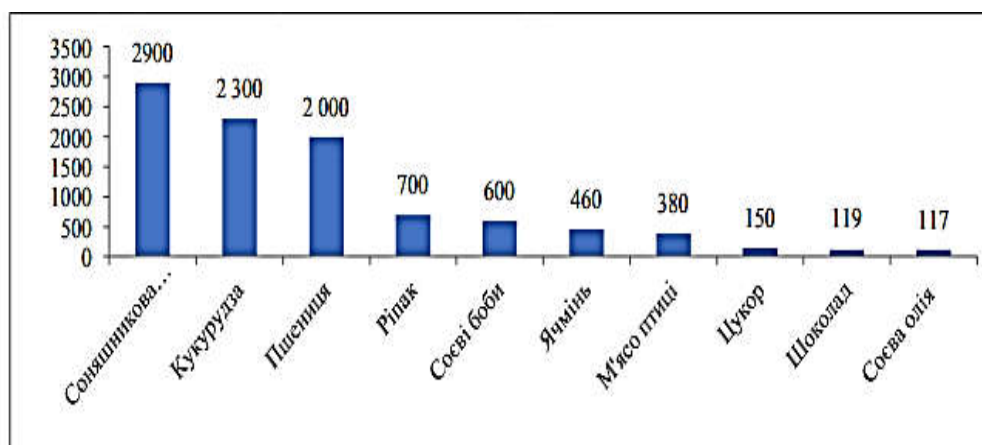

Рис 2.2. Топ 10 найпопулярніших експортованих товарів України на зовнішні ринки за 2018рік, млн дол. США[45]

В українському експорті переважають товари первинного сектора економіки, сировина та проміжні товари з відносно низькою технологічною складовою – які складають 80% експорту. При цьому частка високотехнологічного експорту склала лише 5,5% від загального обсягу закордонних поставок [23]. За останні роки суттєво скоротилось питома вага

експорту продукції машинобудування і пов'язаних з ним галузей промисловості у загальному експорті України – з 17,2 відсотка (10,7 млрд. дол. США) у 2012 р, до 6,9 відсотків (3 млрд. дол. США) у 2018 р.

Технологічна складова українського експорту в цілому відносно мала, і лише 5% експорту класифікується як середньо- або високотехнологічний, тоді як в інших країнах, що розвиваються, частка такої продукції становить в середньому близько 37% експорту.

Незважаючи на тенденції двох останніх років щодо зростання обсягу експорту товарів (на 19% у 2017 р., і на 9,4 % у 2018 р.), відбувається це переважним чином за рахунок продукції агропромислового комплексу. Така ситуація несе значну кількість загроз для вітчизняної економіки[17].

По-перше: приріст доданої вартості в даній галузі малий і значно поступається промисловості, а особливо високотехнологічним галузям.

По-друге потенціал зростання за рахунок агропромислового комплексу не безмежний і скоро досягне максимуму.

По-третє: такий значний ухил в один сектор має привести до посилення тенденцій до швидкої деіндустріалізації економіки України і неможливості виходу на прискорені темпи соціальноекономічного зростання, що яке є конче необхідним, в умовах необхідності швидкого подолання існуючих наслідків економічної кризи. При цьому зазначимо, що останніми роками знов посилились тенденції до перевищення темпів зростання імпорту над експортом, що призвело до збільшення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі з 2,8 млрд. дол. США у 2016 р. до 9,8 млрд. дол. США у 2018 р[77].

Така структура зовнішньої торгівлі говорить про наявність вкрай небезпечних тенденцій, які формують ризики та можуть мати негативні наслідки як для платіжного балансу країни, так і для зовнішньої заборгованості, для соціальної сфери, економічної безпеки України [45].

Рекомендується змінити структуру товарного експорту, тобто перейти на виробництво середньо технологічної та високотехнологічної продукції.

Також щодо сектору сільського господарства то перейти на експорт готової продукції. Такі кроки дадуть змогу покращити показники доданої вартості.

Потенційні переваги України для розвитку міжнародної торгівлі такі:

- запаси мінерально-сировинних ресурсів (Україна володіє 5% світових запасів мінеральної сировини);
- сприятливі кліматичні умови і родючі землі;
- наявність інфраструктури для надання послуг (зокрема з міжнародного транзиту нафти та газу);
- великий потенціал високотехнічних галузей промисловості [23].

Частка експорту товарів в країни СНД складає 16,5 % станом на 2018 р. Частка ЄС зросла і становить 37,1% із 2018 р. Також спостерігається зростання експорту до Єгипту та Індії. Аналітики прогнозують, що ситуація щодо експорту українських товарів зміниться так як було вказано, що були укладені ЗВТ із Канадою та у 2019 році з Ізраїлем[10].

Таблиця 2.2

Динаміка українського товарного експорту та імпорту, млрд. дол.

США[14]

Роки	Експорт				Імпорт			
	Всього	ЄС	Росія	ІНШІ країни	Всього	ЄС	Росія	ІНШІ країни
2013	63,3	16,9	15,1	31,3	77,0	26,8	23,4	26,8
2014	54,0	17,1	9,8	27,1	52,6	20,8	11,2	20,5
2015	38,2	13,0	4,8	20,3	36,6	15,7	6,3	14,5
2016	36,3	13,5	3,6	19,3	38,9	17,1	5,2	16,6
2017	43,3	17,5	3,9	21,8	49,5	22,0	7,2	20,3
2018	47,3	20,2	3,7	23,5	56,9	24,3	8,1	24,5

Імпорт з ЄС в Україну в 2018 р., в порівнянні з 2013 р., скоротився з 27 млрд. дол. США до 24,3 млрд. дол. США, тобто на 10,2%. Але це якщо враховувати, що Україна імпортує «європейський» газ. Якщо ж імпорт газу відняти, то падіння буде обчислюватися приблизно 6,4 млрд. дол. США - або майже на 24%.

Імпорт товарів в Україну в цілому скоротився більш ніж на 20 млрд. дол. США, або на 26,1%. У випадку з скороченням як імпорту в цілому, так і імпорту з ЄС причина лежить на поверхні - скорочення платоспроможного попиту [73]. Отже, участь України в міжнародних ланцюжках доданої вартості змінюється на роль постачальника компонентів для виробництва іншої продукції, а це впливає на конкурентоспроможність експорту.

Структура українського експорту практично не змінювалася з початку переходу до ринкової економіки і в значній мірі зберігає залежність від декількох відносно нескладних експортних товарів, виробництво яких зазвичай не вимагає високого рівня кваліфікації; це переважно сталь і вироби з неї, а також сільськогосподарська продукція.

Приклад із Росією показав, що Україні не варто бути залежним від однієї ЗВТ. Зараз спостерігається тенденція до виходів нових ринків збуту, де головним є ринок Європейського Союзу, хоча традиційний партнерів країн СНД, які географічно близько вона не відкидає.

ЄС і надалі залишається ключовим торговельним партнером України, у європейському напрямку Україна експортувала товарів та послуг на суму \$23,0 млрд. товарів, що на 14,3% більше, ніж у 2017 році. Основними торговельними партнерами України в експорті товарів у 2018 році були: Країни ЄС, Російська Федерація, Туреччина, Китай та багато інших. (рис.2.3 та табл.2.3)

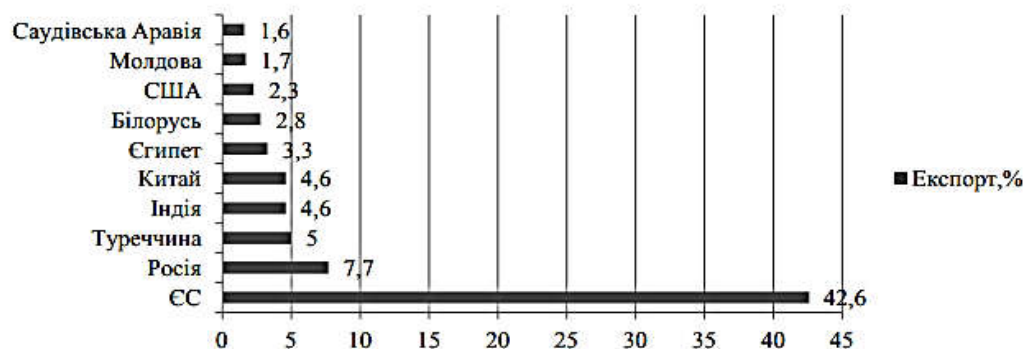

Рис.2.3. Торговельні партнери України за обсягами експорту у 2018 р., % [32]

Основні торговельні партнери експорту товарів України (2018 р.)[9]

№ з/п	Назва країни	Обсяг експорту товарів, млн дол.	Темп зростання/зниження, 2018 рік до 2017 року, у %	Питома вага країни у загальному обсязі експорту товарів з України, у %
1	Країни ЄС	20 158,5	115,0	42,6
2	Росія	3 654,1	92,8	7,7
3	Туреччина	2 352,4	93,4	5,0
4	Китай	2 200,3	107,9	4,6
5	Індія	2 175,9	98,7	4,6
6	Єгипет	1 557,1	85,0	3,3
7	Білорусь	1 304,5	114,1	2,8
8	США	1 111,5	134,2	2,3
9	Молдова	789,3	111,5	1,7
10	Саудівська Аравія	749,1	144,8	1,6

Таким чином, зважаючи на те, що у 2018 р. питома вага країн ЄС у загальному обсязі експорту товарів з України досягла 42,6%, а їх частка у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг за цей же період склала 41,1%, можемо стверджувати, що країни ЄС є найбільшими торговельними партнерами України.

Зовнішня торгівля Євросоюзу орієнтована на товари з високим ступенем переробки. Так, у 2018 році першість у структурі зовнішньої торгівлі країн ЄС займали машини та обладнання експорт – 41 %, імпорт – 31 %. Частка аграрної продукції, сировинних товарів та енергоносіїв у експорті становила 15 %, у імпорті – 31 %. Очевидно, що основу товарного експорту формують сировинні товари (передусім сільськогосподарська продукція) та товари з відносно низькою доданою вартістю (металургія)[19].

Динаміка експортно-імпортних послуг в Україні за останні роки має постійну тенденцію до змін. Аналіз структурних зрушень у розподілі обсягів реалізованої продукції за видами послуг показав, що загалом протягом п'яти років відбулися істотні структурні зрушення стосовно таких видів економічної діяльності, як транспортні послуги та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги. Якщо у 2012 році питому вагу в обсязі реалізованих послуг від загального обсягу наданих послуг займала така секція економічної діяльності, як транспортні послуги (74 %), то у 2014 р. цей показник становив лише 58,51 %. Варто відзначити

зростання таких видів послуг, як послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги. Їх частка збільшилася з 13,90 % у 2012 р. до 30,31 % у 2018 р. Найменшу частку в обсязі реалізованих послуг від 0,68 % у 2012 р. до 0,60 % у 2018 р. займає державні та урядові послуги[17].

Таблиця 2.4

Динаміка структури експорту послуг у 2012–2018 рр. (млн. дол.США)[32]

10							
Найменування послуги	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*
Усього	14096,2	14233,2	11520,8	9736,6	9867,9	10714,3	11854,7
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1577,8	172,2	1334,3	1078,3	1125,7	1419,7	2084,2
Транспортні послуги	8287,1	7981,8	6101,9	5263,1	5300,5	5861,4	5823,7
Послуги, пов'язані з подорожами	392,5	358,1	228,0	200,9	205,2	242,7	286,6
Послуги з будівництва	219,0	224,8	231,9	291,6	389,2	102,2	146,5
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	248,3	337,8	222,1	190,8	83,1	74,2	107,1
Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги	1113,5	1477,1	1675,5	1585,5	1644,0	1760,7	2044,1
Ділові послуги	1420,0	1543,7	1250,3	816,7	790,6	921,8	1012,2
Державні та урядові послуги	4,8	17,2	4,6	4,3	3,5	3,8	5,2

Таблиця 2.5

Динаміка структури імпорту послуг у 2012 – 2018 рр. (млн.дол.США)[14]

Імпорт							
Найменування послуги	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*
Усього	6650,0	7523,0	6373,1	5523,0	5326,5	5476,1	5806,2
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	169,2	11,6	51,2	63,4	5,2	2,7	2,8
Транспортні послуги	1713,4	1689,7	1376,5	1153,3	989,2	1213,0	1380,0
Послуги, пов'язані з подорожами	569,2	678,9	681,0	597,6	603,2	794,9	979,3
Послуги з будівництва	257,7	262,4	147,9	40,2	61,4	106,6	57,2
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	951,6	1009,7	800,3	874,7	561,1	424,4	466,3
Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги	456,2	696,7	512,0	548,3	420,4	423,9	462,6
Ділові послуги	1083,5	1415,8	993,9	719,1	813,5	828,2	1227,0
Державні та урядові послуги	602,5	593,7	1158,8	1056,4	1332,5	1055,2	589,9

Для України актуальним є прискорений розвиток і, відповідно, експорт транспортних послуг, переробку матеріальних ресурсів, ділові, науково-дослідні, будівельні послуги. Ця сфера зовнішньоекономічної діяльності є серйозним потенціалом для збільшення експорту країни і тому заслуговує

пріоритетної уваги. Суттєве розширення участі України у світовій торгівлі послугами потребує розробки відповідної стратегії діяльності в системі міжнародного поділу праці. Реалізація стратегії переходу сфери послуг на інноваційно-інвестиційну модель розвитку дасть змогу активізувати всі види економічної діяльності у виробництві та реалізації послуг.

Так, за результатами аналізу даних Державної служби статистики України можемо констатувати, що зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг за підсумками 2018 року збільшився на 11,5% тобто на 12,4 млрд. дол. США у порівнянні з показниками 2017 року і становив 120,1 млрд. дол. США, однак, сальдо торговельного балансу є негативним, його сума становить 5,8 млрд. дол. США, демонструючи погіршення на 3,3 млрд. дол. США відносно показника 2017 року. У тому числі, сальдо РФ, Польщі, Китаю, Німеччини та Білорусі є від'ємним та становить: РФ – (-4438624,0), Польща – (-377035,9), Китай – (-5403709,8), Німеччина – (- 3774756,0), Білорусь – (-2482470,2). У свою чергу сальдо Єгипту та Туреччини є додатнім і воно складає: Єгипет – (1460356,0), Туреччина – (638166,6) [23].

Виходячи з окресленої ситуації можна дійти висновку, що посилення Україною власного геостратегічного вектора зумовлює вітчизняні підприємства, окрім, вибору нових напрямів, форм та видів зовнішньої діяльності до пошуку нових ринків і споживачів, де вирішальним є забезпечення таких переваг, які б гарантували можливість їм закріпитись та активно розв'язатись в міжнародному конкурентному середовищі.

Аналізуючи дані звіту Всесвітнього економічного форуму за останні роки варто відмітити, що економіка України у 2017 р. посіла 81 місце із 137 досліджуваних держав (табл. 2.6), де найближчими сусідами в рейтингу відмічені такі країни як: Бутан (82 місце) та Бразилію (80 місце), а вже за у 2018 р. перемістилась на 83 місце (із 140 країн).

Таблиця 2.6

Позиції України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності[17]

Країна	2015 – 2016 (із 140 країн)		2016 – 2017 (із 138 країн)		2017– 2018 (із 137 країн)	
	місце	індекс	місце	індекс	місце	індекс
Швейцарія	1	5,76	1	5,81	1	5,86
США	3	5,61	3	5,70	2	5,85
Сінгапур	2	5,68	2	5,72	3	5,71
Нідерланди	5	5,50	4	5,57	4	5,66
Німеччина	4	5,53	5	5,57	5	5,65
Гонконг	7	5,46	9	5,48	6	5,53
Швеція	9	5,43	6	5,53	7	5,52
Великобританія	10	5,43	7	5,49	8	5,51
Японія	6	5,47	8	5,48	9	5,49
Фінляндія	8	5,45	10	5,44	10	5,49
Росія	45	4,44	43	4,51	38	4,64
Польща	41	4,49	36	4,56	39	4,59
Грузія	66	4,22	59	4,32	67	4,28
Сербія	94	3,89	90	3,97	78	4,14
Таджикистан	80	4,03	77	4,12	79	4,14
Бразилія	75	4,08	81	4,06	80	4,14
Україна	79	4,03	85	4,00	81	4,11
Бутан	105	3,80	97	3,87	82	4,10
Греція	81	4,02	86	4,00	87	4,02
Молдова	84	4,00	100	3,86	89	3,99

Таблиця 2.7

Україна в рейтингу глобальної конкурентоспроможності[77]

Показник рейтингу	Місце серед 140 країн світу	Оцінка за 7-бальною шкалою
Група основних показників (40%)	98	4.2
Показники ефективності (50%)	74	4.0
Ефективність ринку товарів	129	3.6
Ефективність ринку праці	66	4.4
Розвиток фінансового ринку	116	3.4
Технологічна оснащеність	82	3.5
Об'єм ринку	38	4.5
Інновації та бізнес складові (10%)	93	3.3
Бізнес складові	103	3.5
Інновації	74	3.1

З року в рік показники України в торгівлі товарами і послугами демонструють значні коливання, які спровоковані низкою зовнішніх і внутрішніх негативних факторів, що дестабілізують економічну діяльність з 2008 року. Дана нестабільність посилюється тим фактом, що українська економіка характеризується високим рівнем «відкритості», або, іншими словами, інтегрованістю в світову економіку і залежністю українських виробників від торгівлі на іноземних ринках. Варто відзначити, що останнім часом зростання показника рівня «відкритості», який визначається

співвідношенням обсягів експорту та імпорту до ВВП, в Україні призупинилося, і дещо стабілізувалося[14].

Протягом останніх десяти років цей показник майже не змінювалося співвідношення обсягу торгівлі до ВВП зберігається на рівні 100% (107,5% у 2015 році, WDI), без чіткої тенденції до зростання; а отже, актуальним залишається питання торгової конкурентоспроможності українських компаній.

Нажаль, розроблена і презентована Міністерством економічного розвитку і торгівлі України дорожня карта експортної стратегії України на 2017 – 2021 рр. досі повноцінно не діє, деякі інструменти прописані в ній як існуючі сприятливі умови (наприклад Експортно-кредитне агентство, або торгівельні місії за кордоном) невідомо коли запрацюють, і взагалі, документ багато в чому носить декларативний характер, і в ньому відсутнє головне – власне стратегія та прописаний механізм дії [20].

Згідно з результатами досліджень, наведених МЕРТ, Україна недостатньо використовує торговельні можливості з такими країнами як Сполучені Штати Америки, Німеччина, Великобританія, Франція, Японія і Канада. В цілому, Україна недовикористовує торговий потенціал з 75 країнами світу і недоотримує, таким чином, близько 6 млрд. доларів США. Очевидно, що все це приховує нові можливості та виклики для українських підприємств-експортерів.

На думку фахівців, слід вжити таких заходів для поліпшення зовнішньої торгівлі України: - підвищити рівень і якість продукції чорної металургії та важкого машинобудування [10]; - розвивати конкурентоспроможні виробництва аграрно-промислового комплексу; - розвивати експорт ракетної і авіаційної техніки; - розвивати і модернізувати транспортну інфраструктуру; - залучати іноземний капітал для прискорення модернізації; - створювати нові галузі та виробництва (рідкісноземельні метали, комп'ютери, мікроелектроніка тощо); - розвинути міжнародний туризм до світового рівня; - створити маркетингові та сервісні мережі на

міжнародних ринках; - активно впроваджувати міжнародні стандарти і процедури сертифікації; - використовувати політичні та дипломатичні важелі впливу для забезпечення участі України у великих міжнародних коопераційних проектах; - належним чином забезпечити інформатизацію зовнішньоекономічної діяльності; - удосконалити фінансові механізми регулювання експорту.

2.2.Оцінка особливостей торговельного регулюванняв системі експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС

Кінець 20 століття показав всьому світу швидкий розвиток глобалізаційних процесів, які у 21 столітті не зменшують своїх темпів зростання. Сьогодні кожна країна пов'язана з іншою торговельно-економічними зв'язками і Україна не є виключенням.

Україна заключила 16 угод про вільну торгівлю, які пов'язали торговельними зв'язками 45 країн станом на 2017 рік.

Упродовж 1992 – 2006 рр., ще до вступу в СОТ, Україна уклала двосторонні угоди про вільну торгівлю з державами-членами СНД (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), а також угоду про вільну торгівлю з Республікою Македонія[64].

Україна має преференції в торгівлі за результатом укладення Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ (Швейцарія, Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн) (набрала чинності 01.06.2012 р.) та Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії (набрала чинності 01.01.2013 р.), до сфери охоплення яких належить торгівля товарами та послугами. Також угода з Грузією та Македонію, яка полегшує торгівлю товарами; та із країнами Співдружності незалежних держав (крім Росії, яка з 1 січня 2016 року відмовилася виконувати зобов'язання щодо цієї угоди)[7].

Ці угоди не мають положень щодо реального механізму урегулювання суперечок та є примітивними у порівнянні з угодами, що були укладені після вступу України до СОТ.

Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою набрала чинності 01.08.2017 р. і охоплює лише торгівлю товарами. Окрім цього, тривають переговори з укладення угод про вільну торгівлю з Турецькою Республікою та Республікою Сербія, які будуть завершені тільки тоді, коли буде досягнутий збалансований результат для обох сторін.

У січні 2019 року був підписаний договір між Україною та Ізраїлю про ЗВТ. Даний контракт скасував ізраїльські ввізні мита для 80% українських промислових товарів, а зі сторони України щодо продукції із Ізраїлю скасовано 70% ввізних мит[16].

Також ЗВТ направлена на створення умов, які б сприяли й збільшенню інвестицій з боку Ізраїлю в ІТ сферу, сільське господарство, промисловість та інші економічно важливі галузі. В майбутньому планується співробітництво в таких важливих сферах як авіаційна, транспортного машинобудування та автомобілебудування.

Найбільша зона вільної торгівлі (далі ЗВТ) була укладена із Європейським Союзом, яка набрала чинності 1 вересня 2017 року. У торговельному розділі, окрім класичних положень щодо вільної торгівлі закріплено поглиблені зобов'язання з інтелектуальної власності (в частині географічних зазначень), передбачена можливість застосування двосторонніх захисних заходів щодо імпорту в Україну європейських автомобілей, а також приділено окрему главу зобов'язанням щодо сталого розвитку.

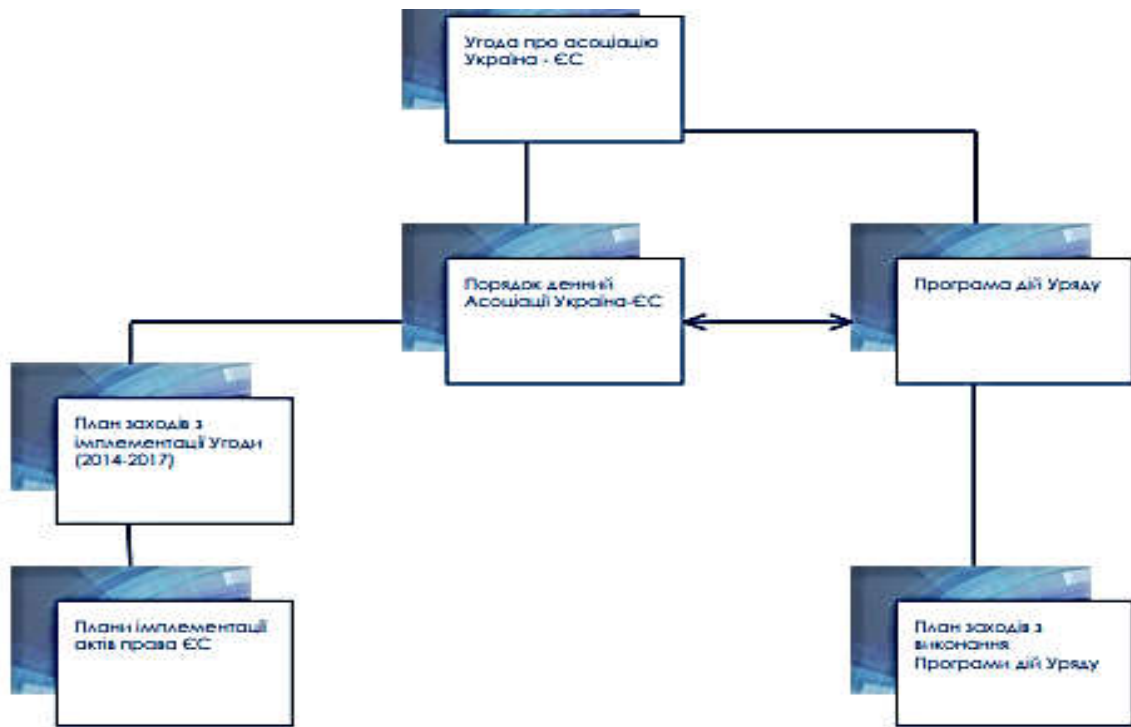

Рис. 2.4. Програмне забезпечення євроінтеграційної політики України[3]

Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає механізм урегулювання спорів шляхом створення арбітражу adhoc. Процедури розгляду спору спрощені, але схожі з домовленостями в СОТ. Варто визнати, що на практиці регіональні арбітражні механізми практично не використовуються в торговельних спорах. В силу високого авторитету, наявності апеляційної інстанції і практики застосування норм багатосторонньої торговельної системи держави переважно звертаються до Органу врегулювання суперечок СОТ.

Європейський Союз є найбільшим торговельним партнером України з питомою вагою торгівлі товарами 41,5% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України.

З 1 січня 2016 року розпочалася реалізація в режимі тимчасового застосування Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який стосується торгівлі та питань, пов'язаних з торгівлею, зокрема — створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) [27].

Відбулися зміни у сфері митного регулювання, в т.ч. скасування/поетапне зниження ставок ввізних мит обома країнами та адміністрування походження товарів, а також безмитних тарифних квот.

Європейська сторона значною мірою лібералізувала митний режим для більшості українських товарів ще у квітні 2014 році в режимі автономних торговельних преференцій: відразу були повністю скасовані ввізні мита ЄС для 94,7% українських промислових товарів, 82,2% сільськогосподарської продукції та 83,4% харчової продукції[15].

Для решти українського експорту в ЄС – відбулася часткова лібералізація доступу на ринок ЄС шляхом:

1) застосування поступового зменшення/скасування ввізних мит ЄС протягом перехідних періодів відповідно до Графіку, встановленого у Додатку I-A до Угоди про асоціацію.

2) встановлення тарифних квот, що передбачають безмитний експорт в межах визначеного обсягу (для сільськогосподарської та харчової продукції).

Україна почала скасовувати ввізні мита на імпорту з ЄС з 1 січня 2016 року – від початку створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Для окремих, "чутливих" товарних груп Україна застосовує поступове зменшення/скасування ввізних мит для імпорту походженням з ЄС в рамках зони вільної торгівлі між Україною та ЄС протягом перехідних періодів - від 3 до 10 років (Додаток I-A до Угоди про асоціацію).

Товарообіг між Україною та ЄС після відкриття зони вільної торгівлі постійно зростає. За результатами січня-жовтня 2019 року обсяги зовнішньої торгівлі товарами між Україною та ЄС у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року збільшилися на 7,1%, експорт зріс на 6,1%, а імпорту на 7,9%[52].

3 березня 2016 року прослідковується, що товари інвестиційного надходження займають більшу частину імпорту. За даними Національного банку України (далі-НБУ) найбільшу питому вагу в імпорту товарів, що складає 27,8% із 2017 року займає група товарів «Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади». Тенденція зростання інвестиційних товарів

це фундамент для економічного зростання України в майбутньому. Також потрібно зазначити, що за даними НБУ при дефіциті торговельного балансу, який склав за період січень–серпень 2017 року (3631) млн.дол.США. зафіксовано позитивно зведений баланс–1282 млн. дол. США.

Україна виходить на ринок ЄС з новими товарами, серед яких все більшу частку починають займати товари з високим ступенем обробки.

Кількість українських компаній, які здійснюють експорт товарів до держав-членів ЄС постійно зростає. Так, якщо в 2014 році експорт до ЄС здійснювали 10 002 компанії, у 2017 році їх кількість значно збільшилась і склала 14 136 компаній, а за результатами 2018 року їх кількість склала 14 715 компаній. У 2019 році – 14 545 компанії здійснювали експорт до держав-членів ЄС.

На сьогодні чинними є близько 54 технічних регламентів, що регулюють безпечність різних видів товарів, серед яких ліфти, посудини високого тиску, іграшки, медичні вироби, вимірювальна техніка, шоколад, фасовані товари. Поряд з технічними регламентами у деяких сферах продовжують діяти окремі вимоги до безпечності продукції та підходи щодо її виведення на ринок, які є унікальними для відповідного товару. До таких сфер відносяться автомобілі, харчова продукція, лікарські засоби тощо[4].

З 1990-х років в Україні діяла система сертифікації УКРСЕПРО відповідно до Декрету Кабміну "Про стандартизацію і сертифікацію", яка передбачала проведення сертифікації продукції відповідно до старих радянських стандартів якості – ГОСТів. Поступово систему сертифікації доповнювали державними стандартами ДСТУ. У 2015 році обов'язковість ГОСТів та ДСТУ було скасовано, ці акти втрачають свою чинність за встановленим графіком до 2019 року.

А з 1 січня 2018 року втратив свою чинність Декрет Кабміну "Про стандартизацію і сертифікацію", тож наразі УКРСЕПРО припинила свою дію. Система ГОСТів і ДСТУ замінюється системою національних стандартів, які застосовуються підприємствами добровільно.

Тарифні преференції за угодами про ЗВТ експортери та імпортери можуть використати, як правило, за умови наявності сертифіката походження товару, прямого транспортування та прямої закупівлі. Наприклад, щоб отримати преференції за Угодою про асоціацію з ЄС, українським експортерам необхідно отримати сертифікат походження EUR.1 або підтвердити походження товару іншим чином. Важливим механізмом є статус "уповноважених експортерів", який надається компаніям і спрощує отримання ними сертифіката походження EUR.1. Водночас усі виробники харчових продуктів із 28 країн-членів ЄС можуть експортувати в Україну без обмежень за виконання імпортерських умов. Україна ж отримує для відкриття експорту в ЄС має проходити оцінку системи державного контролю (з подальшою верифікацією) та отримувати дозволи на експорт[38].

У 2019 році було видано більше 107 тис. сертифікатів EUR.1. З початку застосування ПВЗВТ митними органами видано 322 тис. сертифікатів EUR.1.

Збільшується і кількість орієнтованих на Європу експортерів, які отримали статус уповноваженого експортера та можуть експортувати до ЄС без оформлення сертифікату EUR.1. На сьогодні таких підприємств вже 250.

У 2019 році було внесено зміни до Додатка I-A до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині зміни зобов'язань Європейського Союзу щодо обсягів тарифних квот на м'ясо птиці в бік збільшення, що зробить можливим забезпечити збереження інтересів українських виробників м'яса птиці (Закон України № 345 від 05.12.2019 "Про ратифікацію Угоди у формі обміну листами між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до торговельних преференцій щодо м'яса птиці та переробленого м'яса птиці, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами – членами, з іншої сторони")[13].

Так, у 2019 р. українські експортери використовували можливості 32 з 40 тарифних квот, 11 з яких використані у повному обсязі та 2 використані більш ніж на 95% (у 2018 році використовувались можливості в рамках 32

тарифних квот, у 2017 році – рамках 29 тарифних квот, а у 2016 – в рамках 26 тарифних квот).

Повністю використано 11 тарифних квот на кукурудзу, пшеницю, ячмінь, мед, цукор, виноградний та яблучний соки, оброблені томати, оброблений крохмаль, вершкове масло, м'ясо птиці та крохмаль. При цьому, використовуються тарифні квоти на продукти переробки солоду та крохмалю (99,9%), оброблену продукцію із зернових (99,5%), яйця та альбуміни (84,5%), солод та пшеничну клейковину (90,3%), ячмінь, ячмінне борошно та гранули (80,4%), часник (78,6%), висівки, відходи та залишки (72,3%), яйця та альбуміни, додаткова (63,0%)[16].

В той же час Україна встановила безмитні тарифні квоти для 3 види товарів (м'ясо свинини; м'ясо птиці та цукор) та передбачила додаткові обсяги для 2-х з них. У свою чергу Мінагро повідомляє, що переговори про збільшення квот на постачання таких продуктів, як українські зернові, не відбулися, хоча це одна з ключових товарних груп, які ми сьогодні експортуємо. Наразі діють додаткові автономні торговельні преференції на пшеницю у розмірі 65 тис. т.

Важливим для України кроком у лібералізації торгівлі є приєднання у 2018 році до Конвенції Пан-Євро-Мед про преференційні правила походження товарів. Конвенція надаватиме можливість українським експортерам використовувати сировину для виробництва з інших країн – членів Пан-Євро-Мед без втрати українського статусу походження товарів. Аналогічно, інші члени Пан-Євро-Мед зможуть, закупаючи українську сировину, використовувати її у виробництві товарів, що матимуть статус походження з їхніх країн. Введення Пан-Євро-Мед в дію потребує внесення змін до угод про вільну торгівлю, однак після реалізації цього кроку українські експортери зможуть підвищити обсяги експорту[38].

Кабінет Міністрів України щорічно встановлює перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню. До деяких товарів з цього переліку (срібло, золото та відходи або брухт дорогоцінних металів чи

металів, плакованих дорогоцінними металами) встановлено нульову експортну квоту: їхній експорт фактично заборонено. Експорт та імпорт озоноруйнівних речовин і товарів, що можуть їх містити, підлягає ліцензуванню. Ліцензуванню підлягає також експорт антрациту.

Крім цього, в Україні діє мораторій на експорт деревини, введений на 10 років і дійсний з 1 листопада 2015 року, а для деревних порід сосни – з 1 листопада 2017 року. З юридичної точки зору мораторій на експорт є недосконалим юридичним механізмом, деякі експерти сходяться на думці, що дія мораторію порушує зобов'язання України як за угодами СОТ, так і за Угодою про асоціацію з ЄС[3].

ЄС скористався положеннями двостороннього механізму врегулювання суперечок та запросив консультації з метою отримання доказів та пояснень від української сторони стосовно обмежень експорту лісу-кругляку задля подальшого скликання арбітражної групи для розгляду спору. Тим не менше, ця Угода залишається найважливішою угодою в розрізі торговельних відносин між Україною та ЄС.

Антидемпінгові та компенсаційні мита застосовуються проти конкретних країн, водночас спеціальні заходи діють щодо імпорту визначеного товару незалежно від його походження, хоча запровадження спеціального мита є більш складним процесом.

У світі заходи торгового захисту користуються популярністю: у 2016 році було запроваджено 163 антидемпінгові заходи (44 з яких – проти Китаю), 24 компенсаційні та 5 спеціальних заходів. Україна у 2017 році застосувала три антидемпінгові мита: щодо шоколаду, шліфувальних кругів та азотних добрив з Росії[16].

За останні кілька років Україна переглянула й оновила свою систему технічного регулювання, привівши її у відповідність до норм і практики ЄС. На сьогодні в Україні діє загальна вимога щодо безпечності нехарчової продукції, за якою особа, що вводить продукцію в обіг, відповідає за її безпечність. Ця широка вимога стосується всіх нехарчових товарів (за

незначним винятком). Водночас до деяких товарів (наприклад, обладнання, електротоварів, іграшок, медичних виробів) застосовуються окремі вимоги щодо їхньої якості та безпеки, що встановлюються технічними регламентами. Введення в обіг таких товарів дозволяється за умови, якщо вони відповідають вимогам технічних регламентів, що зазвичай підтверджується декларацією та сертифікатом відповідності.

2.3. Дослідження впливу торговельного регулювання на економічні відносини між Україною та країнами ЄС

Україна є учасником угод про ЗВТ з СНД, Грузією, Македонією, Чорногорією, ЄАВТ, а також членом Угоди про асоціацію з ЄС. Нещодавно набула чинності Угода про ЗВТ з Канадою, а ЗВТ з Ізраїлем знаходиться на етапі ратифікації. Низка інших угод про ЗВТ все ще проходять раунди двосторонніх переговорів.

ЗВТ підписана України з Канадою відмінила 98% торговельних та митних обмежень між двома країнами. Також угода з Грузією та Македонією, яка полегшує торгівлю товарами; Чорногорією, договір, який стосувався не тільки товарів, а й послуг; із Європейською асоціацією вільної торгівлі, яка включає в себе такі країни як Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія; із країнами Співдружності незалежних держав (крім Росії, яка з 1 січня 2016 року відмовилася виконувати зобов'язання щодо цієї угоди). Договір між Україною та Ізраїлем про ЗВТ скасував ізраїльські ввізні мита для 80% українських промислових товарів, а зі сторони України щодо продукції із Ізраїлем скасовано 70% ввізних мит[7].

Щодо ЗВТ із Європейським союзом, то Україна може виявити для себе ряд позитивних сторін. Зокрема виділяють наступні потенційні переваги ПЗВТ для українських виробників, а саме:

- безмитний доступ до одного з найпотужнішого та найбільшого ринків світу для більшості української продукції (з першого року дії Угоди

ЄС скасував увізні мита по більшості товарів (99% тарифних ліній). Кращий доступ до великого ринку Європейський Союз – це найбільший єдиний ринок в світі, який складається з 28 країн та охоплює населення, чисельність якого в 11 разів перевищує чисельність населення України. Це понад 500 мільйонів споживачів, середній дохід яких складає 39,000 дол. США. Україна зменшить увізні мита на продукцію машино будівництва та побутові пристрої на загальну суму до 75,2 млн. євро. Передбачено деякі винятки для автомобілів, але загалом щодо транспортних засобів Україна скасує мита на суму 117,3 млн. євро;

- рівні умови конкуренції та нарощування обсягів експорту до ЄС. Обсяги експорту та імпорту товарів за роки дії угоди збільшилися. Але все одно Україна більше купує товарів в Євросоюзі, ніж продає. У 2015 році, коли зони вільної торгівлі ще не було, Україна імпортувала товарів на 15,3 млрд. дол., в 2016-му – на 17,1 млрд., в 2017-му – 20,8 млрд., в 2018-му – 23,2 млрд. дол. США. За 2019 рік імпорт склав 25 млрд. дол., зростання більш ніж на 63% за час дії ЗВТ. У порівнянні з періодом до дії зони вільної торгівлі Україна стала набагато більше імпортувати товарів з Хорватії, Італії, Чехії, Румунії, Литви та Ірландії. А ось обсяг імпорту з Мальти, Люксембургу та Угорщини, навпаки, зменшився. За 2019 рік Україна найбільше закупила товарів в Німеччині, Польщі та Італії [27].

Обсяг експорту товарів з України до Євросоюзу в 2015 році склав 13 млрд.дол., в 2016-му – 13,5 млрд., в 2017-му – 17,5 млрд., в 2018-му – 20,2 млрд.дол., за 2019 рік – 20,8 млрд. (на 59,4% більше від початку роботи договору).Після введення зони вільної торгівлі Україна стала більше продавати товарів у Бельгії, Ірландії, Мальті, Естонії, Люксембурзі, Словенії і Нідерландах. Експорт в Португалію, Фінляндію і на Кіпр значно скоротився [13].

- підвищення стандартів якості та безпечності української продукції в тому числі і на внутрішньому ринку. Для того, щоб Україна могла легко та ефективно продавати свої товари на цьому ринку, відповідні

регламенти, стандарти вимоги щодо безпечності продукції мають бути гармонізовані відповідно до вимог ЄС. Після гармонізації та впровадження ЗВТ+, більш тісна економічна інтеграція забезпечить українським товарам кращі умови доступу до ринку ЄС[23].

Так, протягом 2017-2018 рр. було прийнято низку важливих законодавчих норм у сфері органічного виробництва, державного контролю, про безпечність та гігієну кормів, про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів, а також розроблено декілька інших важливих норм, зокрема: проект закону щодо вимог до предметів та матеріалів, які контактують з харчовими продуктами; щодо відстеження і маркування генетично модифікованих організмів та інші. Відповідно до «Пульсу Угоди» у 2018 році відсоток виконання завдань розділу «Сільське господарство» становить 86%, а розділу «СФЗ» – 71%»[33].

За даними міністерства, у 2019 році передбачено:

- законодавче забезпечення функціонування національної системи у сфері захисту географічних зазначень;
- приведення у відповідність вимог щодо відстеження, нагляду, контролю й маркування генетично модифікованих організмів;
- законодавче забезпечення функціонування ринку меду;
- приведення законодавства у сфері сортів рослин та насінництва;
- здоров'я та хвороби тварин;
- стандарти утримання та поводження з тваринами;
- контактуючі матеріали та вироби.
- створення українських брендів, які будуть легко упізнаватися в усьому світі;
- розширення номенклатури товарів та послуг на внутрішньому ринку України;
- підвищення попиту на вітчизняну продукцію, в тому числі на ринках третіх країн, у зв'язку із впровадження європейських стандартів;

▪ поліпшення структури вітчизняного експорту у бік зменшення сировинної складової та збільшення частки високотехнологічних товарів з високою долею доданої вартості, виробленої в Україні [19].

Одним з головніших наслідків ЗВТ+ для підприємств є негайне скасування ввізного мита для більш ніж 97% усіх товарів, що експортуються з України до ЄС, включаючи сільськогосподарські товари. Тільки для 3% експорту (деякі сільськогосподарські товари) ввізні мита не будуть повністю скасовані. Навіть для цих товарів певна частина експорту в межах тарифних квот буде здійснюватися на безмитній основі. Разом з тим, така частка обмеженого експорту (відома як тарифна квота) є досить суттєвою і за розрахунками після набуття чинності ЗВТ+ відразу більше ніж 99% існуючого українського експорту до ЄС ввозитися без сплати імпортного мита. У таблиці наведена детальна інформація про тарифну економію внаслідок запровадження ЗВТ+ для основних експортних товарів з України (на які припадає майже 60% усього експорту до ЄС)[26].

Таблиця 2.8

Експорт сільськогосподарської продукції в ЄС[7]

Товари	Мито ЄС, що зараз сплачує Україна	Мито/квота за ЗВТ+
Овочі, фрукти та горіхи (ГС 0713, 0802, 0811)	До 20,8% + 8,4 Євро/100 кг/net	0%
Пшениця (ГС 1001)	До 186 Євро/1т	0% для перших 950 тис. тон із збільшенням до 1 млн.тон протягом 5 років
Кукурудза (ГС 1005)	До 94 Євро/1т	0% для перших 400 тис. тон із збільшенням до 650 тис.тон протягом 5 років
Соева боби, насіння та олійненасіння(ГС 1201, 1204, 1205, 1206, 1207, 1507, 1512,2306)	До 9,6%	0%

Вироби з шоколаду (ГС 1806)	До 43%	0% для перших 2 тис. тон із збільшенням до 3 тис.тон протягом 5 років
Фруктовий сік (ГС 2009)	До 33,6% + 20,6 Євро / 100 кг/net	0% для перших 10 тис. тон із збільшенням до 20 тис.тон протягом 5 років
Спирт (ГС 2208)	До 1%/об/гкл+6,4 Євро/hl	0% для перших 27 тис. тон із збільшенням до 100 тис.тон протягом 5 років

Таблиця 2.9

Експорт несільськогосподарської продукції в ЄС[26]

Товари	Мито ЄС. що зараз сплачує Україна	Мито/квота за ЗВТ+
Мінеральне паливо (ГС 25-27)	До €2.6/ї/псі	0% перехідний період до 3-х років
Хімічна продукит (ГС 28-38)	До 17.3%	0% перехідний період до 7-ми років
Вироби а пластику(ГС 3907. 3920. 3923)	До 6 5%	0% перехідний період до 3-х років
Деревина та вироби з дерева(4401-3. 4407. 4410. 4412. 4415. 4418)	До 10%	0% перехідний період до 5-ти років
Текстиль та одяг(ГС 5601. 6303. 6307)	До 12%	0%
Устаткування та електроприлади (ГС 84-85)	До 14%	0% перехідний період до 7-ми років
Транспортні засоби та обладнання (ГС 8606. 8708. 8802. 8901)	До 7.7%	0%
Медичне обладнання (ГС 9018. 9401. 9403)	До 5 6%	0%
Спортивне обладнання (ГС 9506)	До 4.7%	0%

Гармонізація законодавства та процедур в сфері державних закупівель надасть можливість українським підприємствам приймати участь на рівних

умовах з європейськими підприємствами у проведенні робіт за державним замовленням, наданні послуг та у проведенні тендерів на рівні ЄС, національному та регіональному рівні. Обсяг цього ринку складає майже 2,5 трлн. доларів США.

Таблиця 2.10

Збільшення обсягу виробництва[27]

	Обсяг виробництва в Україні
Сільське господарство, рибне та лісове господарство	+1.1%
Злакові/олійне насіння	+1.1%
М'ясо	+2.2%
Цукор/кондитерські вироби	+4.7%
Рослинні та тваринні жири	+5.5%
Фрукти та горіхи	+3.8%
Устаткування та електроніка	+7.4%
Автомобілі/запасні частини	+4.7%
Транспортне обладнання	+3.3%
Чорні метали	+2.6%
Вироби з металу	+5.8%

Нижчі ціни та вищий рівень життя Україна також знизить тарифні ставки на імпорт з ЄС. Це призведе до збільшення імпорту з ЄС, що забезпечить більш широкий вибір для споживачів та зниження цін. Виробники в Україні отримають доступ до широкого спектру більш дешевих промислових товарів, комплектуючих та обладнання. Крім того, кращі стандарти охорони здоров'я та безпеки продукції також будуть вигідними для українських споживачів, оскільки для них буде гарантована якість товарів, що продаються, а також більша безпечність для всіх. Кращий доступ до ринків третіх країн Кращий доступ до ринків третіх країн буде забезпечений завдяки гармонізації технічних регламентів та стандартів згідно з вимогами ЄС та перехід на прийнятні в усьому світі стандарти шляхом укладання з ЄС угод про взаємне визнання, що також передбачатиме перспективу визнання відповідних українських товарів на ринках США, Японії, Канаді та Кореї. Фундамент для реформ Приведення українського

законодавства в багатьох сферах комерційної діяльності у відповідність вимогам ЄС за програмою, визначеною у ЗВТ+, встановить графік поліпшення внутрішнього інвестиційного клімату та перехід до більш прозорих правил ведення бізнесу, які б зробили внутрішнє економічне середовище більш привабливим для іноземних та вітчизняних інвесторів. Це дозволить зменшити витрати та рівень ризику в бізнесі, а також підвищити передбачуваність інвестування в Україні[19].

Бізнес Міжнародні торговельні угоди та ефективне внутрішнє бізнес середовище є важливими складовими економічного зростання та розвитку, хоча самі по собі вони не забезпечують ніякої реальної вигоди. Вигода від торгівлі реалізується підприємствами, які користуються наявними можливостями. Тому підприємства мають розробляти, планувати та реалізувати стратегії, необхідні для того, щоб скористатися відповідними можливостями.

Угода створює умови для поглиблення торгівельно-економічних відносин між ЄС та Україною, тобто резиденти ЄС матимуть право вести бізнес на території України так само, як у своїй державі, легко та прозоро. З відкриттям ринку поживається імпорту європейських послуг. Також є недоліки в полегшенні доступу до ринків 97 інших країн, зростуть адміністративні та правові витрати. Підписання Угоди про асоціацію відкриває нові горизонти для подальших досліджень ринку, обміну досвідом та покращенням ведення бізнесу в Україні. Але варто пам'ятати, що Угода є лише додатковою гарантією для наших юридичних осіб та підприємців, які вже працюють у сфері надання послуг в ЄС, або хочуть відкрити для себе нові ринки. На даний час, для України важливо удосконалити систему законодавства з даних питань, розвивати транспортно-логістичну та інформаційно-телекомунікаційну структуру, що стимулюватиме зовнішню торгівлю послугами України[27].

Підвищення здорової конкуренції вимагає від вітчизняних виробників покращити не тільки умови роботи для співробітників, а й змінити верстати,

покращувати технологію створювання продукції, а отже якості товару і для українського ринку.

Іншими словами ЄС – це нові ринку збуту українського товару, інвестування, яке дуже потрібне економіці України, субсидії для сільського господарства, гарантування територіальної цілності, безвіз, реформація судової системи, національного законодавства на прикладі ЄС, розвиток малого та середнього бізнесу, здорова конкуренція, яка змушує вітчизняних виробників покращувати рівень якості продукції, реформування освіти, соціального захисту, формування середнього класу, який зараз відсутній.

З моменту набуття Угодою чинності лібералізовано торгівлю текстильними виробами. У цьому секторі економія експортерів України та ЄС становить приблизно 24,4 млн. євро та 8,7 млн. євро відповідно. Водночас, з метою захисту української текстильної промисловості для торгівлі вживаним одягом (секонд-хендом) встановлюються спеціальні умови лібералізації. Зокрема, одночасно із поступовим (впродовж 5 років) зниженням увізного мита запроваджуються вхідні ціни, які будуть встановлюватись у євро за кілограм чистої ваги. Скасування Євросоюзом мит на імпорт продукції хімічної промисловості означатиме для українських експортерів щорічну економію у 26,8 млн. євро, тоді як економія європейських експортерів від скасування увізних мит Україною становитиме 64,3 млн. євро[13].

Основними перевагами від євроінтеграції для пересічних громадян України будуть наступні:

- покращення доступу до якісної імпортової продукції;
- підвищення стандартів якості та безпечності української продукції, в тому числі і на внутрішньому ринку;
- підвищення рівня захисту прав споживачів від товарів, що становлять загрозу для їх здоров'я та безпеки;
- здешевлення імпортової продукції у зв'язку зі зниженням/скасуванням увізного мита України[7].

В той же час є і ряд проблем. Вітчизняні виробники залежать від зовнішнього ринку збуту. Саме цей чинник впливає на вразливість від цінових коливань та обсягу надходження іноземної валюти. Одна з головних проблем українського експорту це її сировинна спрямованість, яка не дозволяє виробляти достатньо доданої вартості. Також аграрна спрямованість робить залежних виробників і від природних умов. Останні 5 років кліматичні умови змінюються по всьому світу і територія Україна не є виключенням. Статистичні дані показують, що 24% експорту від продажу аграрної сировини. Альтернативним джерелом доданої вартості для України можуть стати виготовлення обладнання для газодобувної галузі або виробництво вагонів чи просто деталей до автомобілів. Також можна просувати готові продукти харчування за кордон. Наприклад, не вивозити тоннами пшеницю, а виготовляти з нього борошно. На даний момент тільки 6% експорту від сільськогосподарської продукції складають готові продукти[33].

Інша проблема, яка не дозволяє використовувати всі можливості від ЗВТ це невирішена війна на Сході України. По-перше, це відлякує майбутніх інвесторів, по-друге, припинення переміщення вантажів через залізницю, яка пролягає у Донецької та Луганської областей, по-третє затяжна торгівельна війна з Росією, яка проявляється у неправомірній забороні транзиту по її території товарів українського походження до третіх сторін, дія ембарго щодо поставок українських продовольчих товарів на території Росії. Такі обмеження призвели до різкого скорочення експорту українських товарів до країн СНД (країн Центральної Азії та Закавказзя), до країн Азії[26].

На сьогоднішній день сучасна митна політика України є недосконалою, свідченням цього можуть бути такі факти: – переміщення товарів з приховуванням інформації від фіскальних органів або шляхом контрабанди; 279 – велика кількість правопорушень у сфері інтелектуальної власності; – невідповідність існуючої системи митного контролю сучасним стандартам пропускнуої спроможності; – наявність певних шахрайських і корупційних

схем у системі державного управління митною справою; – великий обсяг тінізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств [7].

Ще одним негативним моментом є стирання української ідентичності, яке є для нас таким важливим, можливість втягнути у конфлікт між Заходом і мусульманським світом, збільшення незаконної міграції, в деякій мірі втрата суверенітету, адже ЄС буде приймати рішення в якому напрямку рухатися членам даної організації, складний перехід до європейських рівнів цін, яке пояснюється тим, що рівень заробітних плат не є таким високим.

Отже, для розвитку міжнародної торгівлі, необхідно: створювати ТНК, діяльність яких відкрила б для економіки України нові можливості для інтеграції у світовий поділ виробництва, сприяла б збільшенню конкурентоспроможності на світовому ринку; здійснювати, в першу чергу, модернізацію ключових експортно-орієнтованих галузей вітчизняної економіки, діяльність яких сприяла б поліпшенню експортних можливостей країни; посилити рівень законодавчого забезпечення з питань підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках в умовах інфляції, дії світових тенденцій до подорожчання енергоносіїв; розробити заходи державної підтримки багатовекторної експортної експансії української продукції на світовий ринок; враховуючи міжнародний досвід, посилити практику застосування антидемпінгових та спеціальних заходів з питань торговельного захисту вітчизняного виробника; вдосконалювати програму співпраці з іншими країнами, а також практику використання інструментів договірної врегулювання питань здійснення зовнішньої торгівлі, зменшення протекціоністських заходів між країнами (мити, квоти).

Висновки до розділу 2

Європейський Союз є основним торговельним партнером України. Саме з цією організацією обсяг зовнішньої торгівлі України станом на 2018 рік становив 41,1% від загального обсягу. Підсумковий обсяг торгівлі

товарами та послугами з ЄС в 2018 році складав 43 341,3 млн. дол. США. Найбільшими торговельними партнерами України серед країн ЄС у 2018 р. були: Німеччина (18,1%), Польща (14,7%), Італія (9,8%), Угорщина (6,1%), Нідерланди (5,5%), Велика Британія (5,1%), Франція (4,6%).

Україна заключила 16 угод про вільну торгівлю, які пов'язали торговельними зв'язками 45 країн станом на 2017 рік. Так, Угода про вільну торгівлю між Україною та державами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) була підписана у 2010 році і набрала чинності у червні 2012 року. Вона передбачає лібералізацію торгівлі товарами та послугами, інвестиційних можливостей та державних закупівель, сприяння економічній конкуренції і захист прав інтелектуальної власності.

Угода про вільну торгівлю між Україною та Республікою Македонія була підписана та ратифікована у 2001 році. Угода покликана забезпечити справедливі умови конкуренції у торгівлі та подальше сприяння інвестиціям, а також поступове усунення обмежень у торгівлі товарами. Угода про вільну торгівлю між Україною та Чорногорією, що була підписана у 2011 році і ратифікована через рік, спрямована, як і попередня Угода про вільну торгівлю, на розширення співпраці між країнами та усунення труднощів і обмежень у торгівлі товарами та послугами. Договір про зону вільної торгівлі держав-членів Співдружності Незалежних Держав (СНД) набрав чинності у вересні 2012 року. Договір підписали Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан та Україна. Цей Договір спрямований на поступову відмову від експортних мит між країнами, що підписали Договір, і передбачає завершення періоду імплементації у 2020 році. Двосторонні угоди про вільну торгівлю з пострадянськими країнами, у тому числі з Туркменістаном (набрала чинності у 1995 році), Вірменією (1996), Узбекистаном (1996), Азербайджаном (1996), Грузією (1996), Казахстаном (1998), Республікою Киргизстан (1998), Молдовою (2005), Таджикистаном (2002) і Республікою Білорусь (2006).

Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною була підписана у липні 2016 року і має бути ратифікована. Підписана угода з Ізраїлем у 2019 році. Наразі ведуться переговори про підписання Україною угод про вільну торгівлю з Сербією.

Найважливішою подією за останні роки стало підписання та тимчасове застосування Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році та початок використання в її рамках ПВЗВТ з 2016 року. Угода про асоціацію є угодою між Україною та ЄС, яка забезпечує всеосяжні рамки для здійснення двосторонніх відносин і зміцнення тісної економічної і політичної співпраці. ПВЗВТ, яка супроводжує Угоду про асоціацію, визначає механізми лібералізації торгівлі та здійснення економічних реформ. Зокрема, вона: «надасть Україні можливості для модернізації її торговельних відносин та економічного розвитку. Інструментами для цього є відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в рамках тарифних квот, а також масштабна гармонізація українських законів, норм та стандартів з тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею секторах. Це створить умови для гармонізації стандартів України та ЄС у ключових галузях».

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА ТА КРАЇНИ ЄС– ТОРГОВЕЛЬНІ ПАРТНЕРИ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Заходи вдосконалення організації державної підтримки експортного сектору економіки України

Дослідження сучасного стану експортної політики України дозволяє зробити висновок, що обсяги, структура та організація державної підтримки експорту в Україні є в дуже незадовільному стані і не відповідають вимогам економіки сучасної держави.

В той же час низька дієздатність систем державного експортного кредитування і страхування є одними з основних причин формування негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу.

З метою стимулювання експорту в Україні у 2012 р. Верховна Рада запропонувала законопроект “Про державну фінансову підтримку експортної діяльності” [8], яким передбачалось створення спеціалізованої державної фінансової структури, яка би доповнювала діяльність Укрексімбанку та інших приватних банків. Але на законопроект було накладено вето. Головними його недоліками були неврегульованість механізму діяльності суб’єктів, що отримують фінансову підтримку, відсутність чітких критеріїв відбору контрактів та суб’єктів господарювання, страхування, перестраховування ризиків та гарантування виконання зобов’язань яких здійснюється державною фінансовою структурою. Крім цього, виявилось, що напрями діяльності цієї установи багато в чому дублюватимуть діяльність Укрексімбанку, яка є досить успішною.

Так, наприклад, потрібно відзначити, що у Польщі існує широка мережа державних програм підтримки експорту і добре організована їх інституціональна підтримка. Завдяки даним програми протягом 2000-2018 рр. ВВП Польщі зріс більш ніж два рази, а експорт товарів майже в п’ять

разів. Серед основних елементів польської експортної стратегії потрібно відзначити: Польське агентство розвитку підприємництва, Банк національного господарства Республіки Польща, Корпорація страхування експортних кредитів, Програма підтримки експортної діяльності у секторі малих та середніх підприємств, Інтернет-портали відділів реклами торгівлі та інвестицій польських посольств за кордоном, відбудована система спеціальних економічних зон [88].

На сьогодні українські підприємства майже не користуються послугами інструментів торговельного фінансування, які пропонуються на ринку українськими банками. Це пов'язано, в першу чергу, з вартістю торговельного фінансування, яка значно вища в Україні, ніж в багатьох країнах-торговельних партнерах, і підтверджується результатами опитування, проведеного Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій. Воно показало, що бізнесу вигідніше отримати торговельне фінансування непрямо, тобто завдяки закордонним партнерам, аніж звертатись до українських банків. За оцінками учасників ринку, лише близько 2% торговельного потоку в Україні покрито інструментами торговельного фінансування. Отже, доки в Україні вартість *банківських послуг залишається високою*, створення окремої спеціалізованої структури з кредитування експорту на сьогодні недоцільним[66].

Надання *кредитно-страхової підтримки та податкових пільг* підприємствам-виробникам високотехнологічної та інноваційної продукції, яка експортується також є одним із найважливіших напрямів підтримки експорту. У процесі вдосконалення діючої податкової системи України в напрямку підсилення її стимулюючого впливу на вітчизняних виробників доцільно вивчити та апробувати можливі форми податкового заохочення експортерів для внесення відповідних коректив у існуючі законодавчі акти, в тому числі[56]:

- відміна ПДВ на вироби, що виготовляються з ліцензіями як для зовнішнього, так і внутрішнього ринку. Без цього, як правило, ліцензійна

продукція машинобудування не стане конкурентоспроможною (в порівнянні з витратами виробництва у ліцензіара українське підприємство-ліцензіат несе додаткові витрати по сплаті ПДВ та мита на імпортовані комплектуючі [72]);

- розробка комплексу заходів щодо зниження непрямого оподаткування експорту послуг і приведення механізму його регулювання у відповідність із вимогами СОТ;

- звільнення експортерів від сплати податку на рекламу експортних товарів;

- зниження розмірів державного мита при розгляданні в арбітражних судах позовів, пов'язаних з виробництвом та наступним експортом товарів і послуг.

Крім цього, доцільно дослідити можливості *стимулювання використання промислового устаткування для виробництва експортної продукції* шляхом зниження ставки податку на майно чи за допомогою його часткової компенсації через зменшення інших обов'язкових платежів.

Важливим є спрямування управлінських дій держави на збільшення високотехнологічних товарів у структурі українського експорту. Одним з найефективніших механізмів прискорення переходу до високотехнологічних виробництв може стати запровадження кластеризації економіки в Україні, тобто виділення певних територій розвитку високотехнологічного виробництва – кластерів. Вважаємо, що кластеризація надає поштовх виробничо-територіальному і соціально-економічному аспектам розвитку регіонів на основі використання всіх внутрішніх можливостей. Адже кластери є більш ефективними в порівнянні з окремими підприємствами, навіть такими, які мають значний виробничо-технічний потенціал [39]. Інфраструктура кластерів має складатися із промислових підприємств, науково-дослідних компаній та суміжних інформаційно-дорадчих організацій, які мають працювати в одній галузі економіки та розташовуватися в одному регіоні. Ефективність кластеризації економіки має підтвердження в європейському досвіді.

Так, динамічні кластерні програми діють як у сфері новітніх технологій, так і у сфері традиційних галузей виробництва в Німеччині, Італії, Іспанії, Великобританії, Данії [47]. Тому вважаємо, що кластеризація економіки повинна запроваджуватись і в Україні, адже вона сприяє більш ефективному використанню природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечує сталий соціально-економічний розвиток країни. При цьому основним методом формування регіональних кластерних структур повинно бути не спонтанне їх виникнення, а чітка та взаємоузгоджена керованість цим процесом з боку центральних та регіональних органів державного управління.

Одним із головних джерел надходжень до бюджету України і фактором який піднімає країну у світових рейтингах є експорт комп'ютерних технологій. Глобальний рейтинг країн по аутсорс-привабливості Global Services Location Index (GSLI) поставив Україну на 24-е місце у 2017 р. Два роки тому, країна займала лише 41-ю позицію. Передбачається, що в 2020 р. обсяг експорту буде становити 4,5 млрд. дол. Внесок експортної ІТ-індустрії в загальний ВВП країни становить 3,34%. В цілому ІТ-компанії, що працюють на території України, сплатили 16,7 млрд. грн податків. За останні п'ять років ІТ-ринок збільшився в три рази і зайняв третє місце з експорту товарів і послуг. В Україні працює понад 90 тис. ра різними оцінками, в Україні налічується до чотирьох тисяч ІТ-компаній. 85% – малі та середні компанії, з чисельністю персоналу менше 80 осіб. Основна частина компаній розташована в великих містах України – Києві (44,9%), Харкові (18,7%), Львові (9,3%), Дніпропетровську (8,2%) та Одесі (5,5%). SoftServe, Luxoft, GlobalLogic, EPAM і Ciklum, були визнаними найбільшими ІТкомпаніями у 2018 р. в Україні. Основним імпортером українського програмного забезпечення є Сполучені Штати Америки, близько 80% становить частка експорту ІТ до США. Наразі, очікується, що частка ІТ-індустрії складе 15% від валового внутрішнього продукту України вже до 2020 року[53; 56].

Процедура укладення зовнішньоекономічних договорів, являється однією з гострих проблем експорту ІТ-послуг. Важливим і необхідним кроком у вирішенні цього питання є прийняття Верховною Радою закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг». Даний значно спростить процедуру укладення зовнішньоекономічних договорів, а саме – пропонує скасування обов'язкового укладення зовнішньоекономічного договору в письмовій формі і дає можливість його укладення в електронній формі шляхом прийняття публічної оферти, обміну електронними повідомленнями або шляхом виставлення рахунка (інвойсу); спрощення фінансової звітності у разі експорту послуг, а також скасування валютного контролю для операцій з експорту послуг, що допоможе розвитку в Україні ІТ-індустрії та ринку фрилансерів (самозайнятих фахівців)[72].

Вимагати переклад документів з англійської на українську мову, згідно закону буде забороненим. Стратегічно важливими для подальшого розвитку експорту послуг українських ІТ-компаній є нововведення даного законопроекту. При цьому, зазначений закон є важливим не тільки для галузі, але і для держави в цілому, оскільки завдяки його нормам, українські фрилансери зможуть працювати в легальному полі, нарешті подолавши складнощі надмірної бюрократизації, а це, у свою чергу, дозволить збільшити приток валютної виручки до країни.

Крім того для підвищення *конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках також повинно бути одним із пріоритетних завдань* Програми розвитку експортного потенціалу України. В цьому аспекті великого значення набуває організація в країні ефективної системи *сертифікації експортної продукції*. Наприклад, як варіант, можна рекомендувати створення в країні державної інспекції з якості експортних товарів. Ця установа змогла б не тільки служити бар'єром на шляху проникнення недоброякісної продукції на зовнішні ринки, але і сприяла б випуску конкурентоспроможної продукції з урахуванням сучасних вимог

іноземних споживачів до її якості. Також важливим аспектом є участь України в роботі міжнародних та регіональних організацій із сертифікації з метою взаємного визнання результатів іспитів експортованої продукції[84].

Проблема розвитку та реалізації експортного потенціалу України вимагає також докорінного *поліпшення інформаційного забезпечення зовнішньоторговельної діяльності*.

Питаннями надання інформаційно-консультаційних послуг експортерам в Україні займаються кілька установ.

По-перше, це Міністерство економічного розвитку і торгівлі, яке надає інформаційні послуги в рамках своєї відповідальності на веб-сайті www.me.gov.ua, але інформації цього сайту не достатньо, щоб відповісти на практичні питання експортерів.

По-друге, діє інтернет-портал “Комплексна система інформаційно-консультаційної підтримки та розвитку експорту” – www.ukrexport.gov.ua, який в режимі он-лайн інформує зовнішні ринки щодо українських товарів та послуг. Портал є відкритим та безкоштовним, що дозволяє обмінюватись інформацією та знаходити закордонних партнерів не лише великим компаніям, але й представникам малого та середнього бізнесу. До недоліків цього порталу можна віднести те, що важлива інформація, яка міститься на ньому, буває застаріла, складно знаходиться, а певні необхідні дані зовсім відсутні. Наприклад, у листопаді 2012 р. на сторінці сайту щодо міжнародних бізнес-подій була відсутня інформація про заходи, заплановані на грудень 2012 р. та січень 2013 р., хоча була наявна інформація про виставкову програму підтримки експорту в 2013 р. [51]. Крім цього, інформація про законодавче регулювання також з’являється із суттєвим відставанням. Тому даний інтернет-портал потребує дій щодо підвищення його якості, а саме актуального та своєчасного інформаційного наповнення.

Представництво України в міжнародних організаціях, зокрема в СОТ, також потребує удосконалення. На сьогоднішній день діє Постійне представництво України при ООН та інших міжнародних організаціях у

Женеві, яке підпорядковане Міністерству закордонних справ України. Фактично у складі Представництва є лише один економіст, який професійно займається питаннями роботи України як члена СОТ [39]. Отже, сьогоденне представництво України у СОТ є недостатнім, що відображається на ефективності захисту її інтересів з огляду на членство у СОТ. Тому необхідно залучити до роботи у Представництві більшу кількість висококваліфікованих спеціалістів, які б відповідали за такі основні напрямки, як: доступ до ринку, технічні бар'єри в торгівлі, санітарні і фіто-санітарні заходи, торговельні питання в сфері захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Першочерговим завданням напрямку є створення системи зовнішньоторговельної інформації. Для ефективного функціонування даної системи буде потрібно сформувати розгалужену мережу інформаційно-консультативних служб, які змогли б забезпечити оперативне надання зовнішньоторговельної інформації у зручній для клієнта формі. Серед найбільш актуальних і перспективних проектів в галузі інформаційного забезпечення експорту можна виділити наступні:

- створення Українського інформаційно-консалтингового центру сприяння експорту, в якому концентрувалася б повна база даних українських підприємств та їх торговельних партнерів з питань комерційних заявок і пропозицій, нормативно-правових та законодавчих актів з метою надання послуг суб'єктам господарської діяльності в сфері експорту, і який також здійснював би моніторинг здійснення експортно-імпортних операцій;

- створення Українського інформаційного центру СОТ щодо стандартизації, сертифікації і технічних бар'єрів у торгівлі, який сприяв би поінформованості національних експортерів щодо стандартів і технічних вимог до традиційних та потенційно нових українських експортних товарів [82];

- створення і розвиток системи інформатизації щодо сучасних досягнень української та закордонної науки і техніки, передового

виробничого і підприємницького досвіду з використанням можливостей науково-дослідних центрів та українських закордонних установ.

Отже, підсумовуючи вищесказане, щодо вдосконалення експортного потенціалу України необхідно розробити єдину цільову *Програму розвитку експортного потенціалу України* (далі – Програма) запровадження якої сприятиме узагальненню і систематизації пріоритетних завдань у сфері державної підтримки експортоорієнтованих галузей.

Вважаємо, що основні розділи запропонованої Програми мають бути наступними:

Розділ 1. Фінансове сприяння і кредитна підтримка експорту.

Розділ 2. Податкове заохочення експорту.

Розділ 3. Підтримка розвитку високотехнологічного виробництва.

Розділ 4. Ефективна система стандартизації експортної продукції.

Розділ 5. Інформаційне забезпечення зовнішньоторговельної діяльності.

Розділ 6. Торговельні представництва України за кордоном.

Розділ 7. Сприяння доступу українських експортерів до міжнародних ринків (рис 3.1)[84].

Це у свою чергу потребує вирішення органами державного управління перспективних завдань, а саме:

1. Забезпечення макроекономічної стабільності та умов для розвитку підприємництва, залучення іноземних інвестицій в Україну.

2. Забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів.

3. Погодження заходів, що приймаються у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з цілями і задачами Програми реалізації експортного потенціалу України, а при потребі – проведення експертизи проектів законів та інших нормативних актів, виходячи з їх впливу на розвиток вітчизняного експортного потенціалу.

Рис. 3.1. Пріоритетні заходи в сфері державної підтримки експортоорієнтованих галузей (складено автором)

4. Широке залучення українських ділових кіл до проведення спеціальних заходів щодо стимулювання експорту.

5. Створення системи зовнішньоторговельної інформації та інформаційно-консультаційних служб, які включали б їх регіональні і закордонні представництва.

6. Організація оперативної роботи державних органів щодо активного просування української експортної продукції на зовнішні ринки та захист вітчизняних експортерів за кордоном.

Україна має великий спектр потенційних можливостей для розвитку міжнародної торгівлі, тому на думку фахівців, необхідно вжити заходи для поліпшення зовнішньої торгівлі України: підвищити рівень і якість продукції чорної металургії та важкого машинобудування; розвивати експорт ракетної і авіаційної техніки; залучати іноземний капітал для прискорення модернізації; розвивати конкурентоспроможні виробництва аграрнопромислового

комплексу; створювати нові галузі та виробництва (рідкісноземельні метали, комп'ютери, мікроелектроніка тощо); розвивати і модернізувати транспортну інфраструктуру; збільшити закупівлі за кордоном. Отже, зважаючи на те, що, перспективи розвитку зовнішньої торгівлі в Україні є, пріоритетами в посткризовий період мають бути насамперед активний розвиток експорту, зокрема збільшення експортних послуг та розвиток транскордонного співробітництва. Реалізація цих завдань дасть змогу Україні посісти гідне місце на світових ринках та забезпечити реалізацію своїх інтеграційних намірів до світової економіки.

3.2. Напрямки імплементації європейського досвіду в митно-тарифному регулюванні зовнішніх зносин в Україні

Величезною проблемою митної системи України є суттєве відставання можливостей митного контролю від потреб пропускнуї здатності. Нарощування обсягів товаропотоку 2017-2018 років дали змогу виявити проблему значних часових витрат при проведенні митного огляду та подальшого документального оформлення.

Про недоліки існуючої митної системи в нашій країні свідчать такі факти: випадки незаконного переміщення продукції, розрахунки за експортно-імпортними операціями за допомогою офшорних зон, штучне заниження митних зборів при імпортуванні товарів, незаконний збут результатів інтелектуальної праці у вигляді запатентованих пристроїв [64].

Ще однією сферою, що потребує конкретних і невідкладних змін, є застаріла структура державного апарату, яка вже не здатна ефективно вирішувати різноманітні питання митної політики. Спроба реформування даної інстанції відбулася у 2012 році шляхом утворення Міністерства доходів і зборів України з тодішніх окремих податкової та митної служб. Але вже у 2014 році на їх базі була створена Державна фіскальна служба України, яка

має у своїй структурі Департамент податкового та митного аудиту, що регулює митні питання.

Найбільш раціональним варіантом для вирішення організаційних питань митної системи є перехід митниці до незалежної структури, яка має право на захист митної безпеки країни та її інтересів. Даний орган забезпечуватиме гармонізацію зовнішньої торгівлі, захист національного ринку, унеможливуватиме митні правопорушення, регулюватиме процес інтеграції України у світовий економічний простір.

Актуальним питанням функціонування митної установи є визначення рівноваги митного тарифу задля регулювання експортно-імпортних операцій. Усунення цієї проблеми сприятиме ліквідації економічних бар'єрів на шляху до створення прозорої системи діяльності митної служби. Дані заходи дозволять значно зменшити корупцію в митних органах, кількість контрабандних угод та операцій з невідповідним декларуванням імпортової продукції[42].

Терміновим є завдання реформування митного законодавства задля посилення співпраці з важливими світовими економічними агентами.

Крім виконання принципів ЄС та СОТ, слід розробити стратегію захисту важливих галузей економіки. Для цього потрібно провести такі дії:

- створити єдину систему контролю за експортно-імпортними та транзитними операціями,
- розробити стандарт перевірки товару,
- впровадити автоматизований аналіз митного догляду,
- надати сторонам ЗЕД доступ до електронного оформлення документів за митними операціями,
- створити платформу для подання електронних митних декларацій і можливість її використання у проведенні митних процедур[3].

З огляду на особливості діяльності митної політики в Україні пріоритетними напрямками її реформування в найближчі роки мають бути:

- сприяння захисту національних виробників;

- полегшення проходження митних процедур;
- впровадження міжнародних стандартів;
- застосування гнучкого митного тарифу;
- встановлення митної вартості для всіх режимів ЗЕД;
- перехід до електронної митної системи;
- забезпечити постійний моніторинг головних аспектів митної справи;
- розробка методів для мінімізації негативних явищ, пов'язаних з митним кордоном;
- реформування інформаційної бази митних операцій[51].

Значимими сферами розвитку митного законодавства є забезпечення стабільності митної взаємодії на основі чинних законів, контроль за дотриманням соціальної справедливості в процесі управління митною системою, впровадження загальних світових стандартів та тенденцій митної діяльності країн у національну митну політику, спрощення системи проходження митних процедур та контролю над ними, створення єдиного регламенту митних процедур.

Пріоритетним за наявних умов є:

По-перше, продовження роботи щодо подальшого зниження ставок ввізного мита на технологічне обладнання, яке не має вітчизняних аналогів, перевага в даному випадку має надаватися імпорту високотехнологічного обладнання, використання якого підвищить конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

По-друге, уніфікувати або ж систематизувати перелік товарної номенклатури відповідно до міжнародних стандартів, оскільки відомі часті випадки декларування товару не за своїм кодом з метою сплати меншої суми платежів. Це зменшить відсоток ухиляння від сплати податків суб'єктами ЗЕД.

По-третьє, знизити рівень фіскального навантаження на митні податки. У розвинутих країнах мито виконує перш за все регулюючу функцію, а не фіскальну, і надходження від 280 справляння імпортного мита складають не

більше 0,3% ВВП, на відміну від України, митна служба якої відіграє вагомую роль в процесі наповнення державного бюджету[69].

Переважання у митних органах України насамперед *фіскальної функції* зменшує можливості реалізації інших їх функцій та створює бар'єри для міжнародного співробітництва, ефективної боротьби з митними правопорушеннями. Як наслідок, зростають масштаби ухилення від сплати податків, зменшується конкурентоспроможність вітчизняного товаровиробника, не приділяється належної уваги розвитку співробітництва на міжнародній арені тощо [71].

По-четверте, орієнтація на членство в BerneUnion (Бернського Союзу), який являє собою об'єднання страхових компаній, організацій, що виробляють умови та узгоджують дії щодо страхування кредитів у міжнародній торгівлі, здійснюють обмін досвідом. Даний союз відкрив доступ Україні до міжнародних стандартів страхування так як ця сфера є слабо розвиненою в країні. Україна до сих пір не є рівноправним членом Бернського Союзу, оскільки до 2018 не мала власної експортно-кредитної агенції (ЕКА). Проте 7 лютого 2018 року уряд створив ЕКА.

Такі установи, створені в багатьох країнах світу безпосередньо приймають участь у забезпеченні виконання державної функції із стимулювання та сприяння розвитку експорту відповідної країни [50]. Вагомим чинником, що впливає на здійснення усіх вище перелічених рекомендованих змін є те, що країнам-членам ЄС і країнам-претендентам митно-тарифну політику «диктує» ЄС.

Сьогодні вже відбуваються позитивні зміни в митному законодавстві, але гармонізація митного законодавства України за вимогами ЄС гальмується через надання пріоритету фіскальній функції митних органів, що ускладнює можливість тісної співпраці з країнами ЄС. Таким чином, можемо зробити висновок, що у сфері митно-тарифного регулювання спостерігається значна частина нерегульованих законодавчо або недостатньо врегульованих питань, що дають можливість здійснювати правопорушення.

Митно-тарифне регулювання експортно-імпортних операцій розвинутих країн світу в основному відповідає рекомендаціям міжнародних організацій. У країнах з ринковою економікою з метою стимулювання припливу капіталу до країни митом оподатковується лише імпорт, а експортне мито не застосовується, а у США навіть заборонено законодавчо.

Загалом переважна більшість високорозвинених країн та країн з перехідною економікою впроваджували на різних етапах свого економічного розвитку схожу зовнішньоекономічну політику, яка стимулювала експорт готової продукції, обмежувала вивіз сировини та заохочувала імпорт комплектуючих, матеріалів для розвитку власної індустрії.

У Китаї діє механізм мотивування до експорту, що полягає у наданні численних пільг та сприянні при здійсненні експортних операцій, в той час, як пільги імпортерам заборонені та введено додаткові тарифи за прискорення митного оформлення [44]. В Іспанії політика стягнення митних платежів подібна до української. Експорт товарів і послуг звільняється від ПДВ, імпорт обкладається ПДВ, при цьому вартістю, що оподатковується, вважається ціна, запропонована продавцем, плюс всі митні платежі, що мають бути сплачені. Юридично це оформлено як специфічний вид операцій, до яких застосовуються нульова ставка податку. В результаті експортери не звільнені від документального оформлення своїх операцій для податкових органів. У Німеччині ПДВ називається податком з обороту імпорту. Він являє собою акциз відповідно до «Положення про податки, збори, мито та імпортний податок», згідно з митним законодавством. Збір податків здійснює федеральне Митне управління. Мета стягнення цього податку – адаптація товарів третіх країн (звільнених від податку на додану вартість країни експортеру) до оподаткування ПДВ, який застосовується щодо аналогічних вітчизняних товарів [42].

У Швеції імпорт обкладається ПДВ, а експорт звільняється від нього. Податок повинен зазначатися в інвойсах, супроводжуваних продаж товарів і послуг. Basis для нарахування ПДВ є вартість товару (послуги), що включає

всі нараховані на неї податки і збори. Платники податку сплачують податок за різницею між вихідним і вхідним ПДВ. Для деяких товарів (автомобілі, вина і міцні спиртні напої та ін.) відрахування вхідного ПДВ не здійснюється[69].

УШвейцарії мито стягується по імпортних та експортних операціях за ставками, встановленими в митному тарифі. Митостягується тільки з одиниці ваги, а не з вартості, 132 Actual problems of international relations. Release 125 (part I). 2015 тобто є специфічним. Частина доходів, отриманих від мита, призначається для конкретно визначених цілей. Наприклад, доходи, отримані від мита на паливо, спрямовуються на будівництво національних швидкісних магістралей [50].

Розвиток ринкової економіки України передбачає насамперед розбудову таких елементів економічної системи, які, з одного боку, здатні забезпечувати рівні умови для здійснення господарської діяльності для всіх суб'єктів господарювання, а з другого – слугують інструментами державного впливу на загальну ситуацію в економіці.

Одна з найважливіших проблем, яку необхідно розв'язати у митно-тарифному регулюванні в найближчій перспективі, – це впровадження міжнародних норм і правил, що дасть змогу перейти до застосування єдиних стандартів у галузі митної справи і вирішити питання, пов'язані з приєднанням до міжнародних конвенцій із гармонізації й спрощення митних процедур, та питання процедури спільного транзиту, а також допоможе здійснити поетапне наближення митного законодавства і митних процедур, які застосовуються в Україні, до країн Євросоюзу.

Багато країн світу поряд зі стимулювання експорту та сприянням розвитку вітчизняного виробництва не створюють перешкод і для імпортних товарів. Зокрема в Японії, де діє система податкових пільг для імпортерів, Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 125 (частина I). 2015 133 податковий кредит у розмірі 5% від обсягу імпорту або взагалі звільнення від

оподаткування великого переліку імпортованих товарів, що складає у кінцевому підсумку до 25% загального обсягу імпорту[84].

Митний тариф Польщі передбачає чотири види митних ставок: основні (конвенційні), преференційні, автономні та знижені. Знижені ставки застосовуються для країн, які підписали угоди про вільну торгівлю з Польщею – це країни ЦЄЗВТ та, члени ЄАВТ, держави Балтії. Саме ці ставки переважно застосовуються при митному оформленні. Стрімка лібералізація митно-тарифної політики цієї держави послабила фіскальну функцію митного тарифу та обмежила можливість застосування протекціоністських заходів. В цілому можна зазначити, що, на відміну від українського законодавства, норми митного законодавства Польщі та порядок застосування інструментів митно-тарифного регулювання дуже наближені до вимог та норм Європейського Союзу, незважаючи на те, що кількість нормативно-правових актів, що потребувала гармонізації у країнах Центральної та Східної Європи, складала до 1,5 тисячі[69].

В Угорщині, аналогічно до Польщі, митно-тарифна політика здійснюється за нормами ЄС, а митне оформлення – на основі Єдиного адміністративного документа, що застосовується у країнах ЄС [71]. Митна політика Угорщини, так само, як і інших нових країн – членів ЄС, що належали до комуністичного табору (Словенії, Словаччини), характеризується перехідним станом від політики захисту національної економіки від імпортової експансії до лібералізації торговельної політики під тиском СОТ, намаганням уникнути різкого зниження митних ставок та зберегти елементи державної підтримки сільського господарства та інших вразливих галузей економіки.

Для реалізації намагань України інтегруватися до ЄС та посилити співпрацю з провідними світовими економічними організаціями, слід вносити зміни у національне законодавство та використовувати лише ті інструменти митно-тарифного регулювання, які не лише не суперечать принципам СОТ та ЄС, але і здатні захистити економічні інтереси України.

Тобто слід взяти на озброєння досвід країн, які нещодавно приєдналися до ЄС, а саме поступово зменшувати митні ставки відповідно до домовленостей із СОТ, при цьому не відмовляючись від захисту вразливих галузей економіки (АПК, машинобудування, харчова промисловість). Вступ України до ЄС передбачає уніфікацію та врегулювання питань здійснення митної справи[50].

Систематизація та узагальнення досвіду митно-тарифного регулювання країн ЄС дозволяють виокремити основні напрями реформування, до яких належать:

- зниження або зняття експортного мита, що є стимулятором для збільшення експорту вітчизняної продукції;
- реформування імпорتنих митно-тарифних ставок як регулятора обсягів та структури імпорту на національному ринку (дія даного інструменту є обмеженою у контексті євроінтеграції).

Україна повинна сприяти розвитку міжнародних торговельних відносин, проте на сьогодні для нашої країни існує багато чинників, що перешкоджають розвитку міжнародної торгівлі, серед них: - відсутність за кордоном збутової інфраструктури; - неефективне управління підприємствами; - нерозвиненість основних засад ринкової економіки; - недосконалість методів державного регулювання економіки загалом і зовнішньоекономічної діяльності зокрема; - слабка інфраструктура підтримки експорту; загострення міжнародної економічної конкуренції; слабка інфраструктура підтримки експорту та протекціонізм з боку іноземних держав.

Висновки до розділу 3

Розбудова нової економічної стратегії розвитку України має базуватись, в першу чергу на формуванні потужної її експортної складової, що дозволить більш повно задіяти наявний економічний потенціал нашої

держави. Серед невідкладних заходів спрямованих на розбудову ефективної експортної стратегії України необхідно визначити: - розробка і впровадження державних експортних програм для кожної галузі економіки; - фінансова допомога розвитку експортних програм, особливо для малих і середніх підприємств;- розбудова агентства експортного страхування від комерційних та організаційних ризиків; - запуск діяльності торгівельних місій за кордоном; - створення умов сприяння для надання імпортерам відстрочки платежів за контрактами з українськими експортерами;- розвиток мережі консалтингових центрів для експортерів; - організаційна і фінансова підтримка пошуку ринку збуту і просування продукції на зовнішні ринки; - розвиток національних галузевих і міжгалузевих кластерних програм;- запровадження в Україні системи «TaxFree» - відшкодування ПДВ за куплені в Україні товари; - пряма фінансова і фіскальна підтримка держави експортоорієнтованим проектам.

Суттєва відмінність митно-тарифного регулювання в Україні від провідних країн світу полягає у надзвичайно розгалуженій товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності. Така ситуація створює потенційну можливість для зловживань суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом декларування товару не за своїм кодом з метою сплати меншої суми платежів. Можливість гармонізації митного законодавства України за вимогами ЄС суттєво гальмується через надання пріоритету фіскальній функції митних органів, що ускладнює можливість тісної співпраці з країнами ЄС.

Головним напрямком забезпечення ефективності митного регулювання України є легалізація та детінізація ЗЕД в Україні, орієнтовані на збільшення привабливості прозорої та добросовісної зовнішньоекономічної діяльності через скорочення бюрократичних, часових, технологічних та матеріальних витрат суб'єктів ЗЕД при перетині вантажами кордону України з одночасним посиленням відповідальності й санкцій за не добросовісні дії та зловживання. На даному етапі митним органам потрібно як найшвидше наблизитися до

європейських стандартів здійснення митно-тарифного регулювання. Це допоможе ефективно здійснювати митні процедури з найменшими затратами часу. Україна має приділяти особливу увагу зовнішнім джерелам надходжень до державного бюджету, оскільки перебудова економіки упродовж останніх років призвела до падіння виробництва, а це зменшує базу податкових надходжень від внутрішніх джерел. Система митного регулювання України має забезпечити сприятливі умови для адаптації національної економіки до більш гострої міжнародної конкуренції внаслідок приєднання до системи глобального регулювання і вільного переміщення ресурсів та поступове включення її економіки до глобальних та європейських економічних процесів.

ВИСНОВКИ

З посиленням ролі міжнародної торгівлі місце, яке займає продукція певної країни у світових цінових ланцюгах, стає визначальним для довготривалого економічного розвитку. Держава може і повинна сприяти цьому маючи в своєму арсеналі ряд інструментів, і впершу чергу тих, що об'єднуються поняттям митного регулювання економіки, тобто тих інструментів, що пов'язані безпосередньо з перетином товаром або послугою митного кордону. Митне регулювання є дворівневим за своєю суттю. Перший рівень є національним, і являє собою весь комплекс інструментів, якими держава впливає на товарообіг у межах своєї митної території та при перетині її кордонів, передбачених відповідними нормативно правовими документами.

На відміну від тарифів, які жорстко регулюються умовами членства в СОТ і не можуть перевищувати максимальні ставки, нетарифне регулювання є більш гнучким та дозволяє державам застосовувати адаптивні методи для захисту вітчизняних виробників. Під нетарифними методами регулювання торгівлі маються на увазі всі інші заходи, які впливають на торгівлю: квоти, державний контроль, сертифікація, технічне регулювання, ліцензування тощо. Технічне регулювання, наприклад, нерідко використовується урядами не лише для контролю якості товарів, що імпортуються, а і як засіб прихованого протекціонізму.

Крім того, одним з можливих способів регулювання міжнародної торгівлі є торгові обмеження, які застосовуються як санкції за порушення законодавства при здійсненні торгових операцій або в окремих випадках – як інструмент державної політики.

В наш час регіональні торговельні угоди стали не виключенням з правил, а стандартною практикою, покликаною доповнити універсальне регулювання на рівні СОТ. З огляду на кризу СОТ, що загострилася в останні роки, залишається очікувати, що регіональні торговельні угоди й надалі сприятимуть розвитку вільної торгівлі між країнами без бар'єрів ззовні.

Іншими словами, регіональна інтеграція повинна доповнювати багатосторонню торговельну систему, а не загрожувати їй.

Європейський Союз є основним торговельним партнером України. Саме з цією організацією обсяг зовнішньої торгівлі України станом на 2018 рік становив 41,1% від загального обсягу. Підсумковий обсяг торгівлі товарами та послугами з ЄС в 2018 році складав 43 341,3 млн. дол. США. Найбільшими торговельними партнерами України серед країн ЄС у 2018 р. були: Німеччина (18,1%), Польща (14,7%), Італія (9,8%), Угорщина (6,1%), Нідерланди (5,5%), Велика Британія (5,1%), Франція (4,6%).

Україна заключила 16 угод про вільну торгівлю, які пов'язали торговельними зв'язками 45 країн станом на 2017 рік. Так, Угода про вільну торгівлю між Україною та державами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) була підписана у 2010 році і набрала чинності у червні 2012 року. Вона передбачає лібералізацію торгівлі товарами та послугами, інвестиційних можливостей та державних закупівель, сприяння економічній конкуренції і захист прав інтелектуальної власності.

Угода про вільну торгівлю між Україною та Республікою Македонія була підписана та ратифікована у 2001 році. Угода покликана забезпечити справедливі умови конкуренції у торгівлі та подальше сприяння інвестиціям, а також поступове усунення обмежень у торгівлі товарами. Угода про вільну торгівлю між Україною та Чорногорією, що була підписана у 2011 році і ратифікована через рік, спрямована, як і попередня Угода про вільну торгівлю, на розширення співпраці між країнами та усунення труднощів і обмежень у торгівлі товарами та послугами. Договір про зону вільної торгівлі держав-членів Співдружності Незалежних Держав (СНД) набрав чинності у вересні 2012 року. Договір підписали Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан та Україна. Цей Договір спрямований на поступову відмову від експортних мит між країнами, що підписали Договір, і передбачає завершення періоду імплементації у 2020 році. Двосторонні угоди про вільну торгівлю з

пострадянськими країнами, у тому числі з Туркменістаном (набрала чинності у 1995 році), Вірменією (1996), Узбекистаном (1996), Азербайджаном (1996), Грузією (1996), Казахстаном (1998), Республікою Киргизстан (1998), Молдовою (2005), Таджикистаном (2002) і Республікою Білорусь (2006).

Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною була підписана у липні 2016 року і має бути ратифікована. Підписана угода з Ізраїлем у 2019 році. Наразі ведуться переговори про підписання Україною угод про вільну торгівлю з Сербією.

Найважливішою подією за останні роки стало підписання та тимчасове застосування Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році та початок використання в її рамках ПВЗВТ з 2016 року. Угода про асоціацію є угодою між Україною та ЄС, яка забезпечує всеосяжні рамки для здійснення двосторонніх відносин і зміцнення тісної економічної і політичної співпраці. ПВЗВТ, яка супроводжує Угоду про асоціацію, визначає механізми лібералізації торгівлі та здійснення економічних реформ. Зокрема, вона: «надасть Україні можливості для модернізації її торговельних відносин та економічного розвитку. Інструментами для цього є відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в рамках тарифних квот, а також масштабна гармонізація українських законів, норм та стандартів з тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею секторах. Це створить умови для гармонізації стандартів України та ЄС у ключових галузях».

Розбудова нової економічної стратегії розвитку України має базуватись, в першу чергу на формуванні потужної її експортної складової, що дозволить більш повно задіяти наявний економічний потенціал нашої держави. Серед невідкладних заходів спрямованих на розбудову ефективної експортної стратегії України необхідно визначити: - розробка і впровадження державних експортних програм для кожної галузі економіки; - фінансова допомога розвитку експортних програм, особливо для малих і середніх підприємств; - розбудова агентства експортного страхування від комерційних

та організаційних ризиків; - запуск діяльності торгівельних місій за кордоном; - створення умов сприяння для надання імпортерам відстрочки платежів за контрактами з українськими експортерами; - розвиток мережі консалтингових центрів для експортерів; - організаційна і фінансова підтримка пошуку ринку збуту і просування продукції на зовнішні ринки; - розвиток національних галузевих і міжгалузевих кластерних програм; - запровадження в Україні системи «TaxFree» - відшкодування ПДВ за куплені в Україні товари; - пряма фінансова і фіскальна підтримка держави експортоорієнтованим проектам.

Суттєва відмінність митно-тарифного регулювання в Україні від провідних країн світу полягає у надзвичайно розгалуженій товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності. Така ситуація створює потенційну можливість для зловживань суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом декларування товару не за своїм кодом з метою сплати меншої суми платежів. Можливість гармонізації митного законодавства України за вимогами ЄС суттєво гальмується через надання пріоритету фіскальній функції митних органів, що ускладнює можливість тісної співпраці з країнами ЄС.

Головним напрямком забезпечення ефективності митного регулювання України є легалізація та детінізація ЗЕД в Україні, орієнтовані на збільшення привабливості прозорості та добросовісної зовнішньоекономічної діяльності через скорочення бюрократичних, часових, технологічних та матеріальних витрат суб'єктів ЗЕД при перетині вантажами кордону України з одночасним посиленням відповідальності й санкцій за не добросовісні дії та зловживання. На даному етапі митним органам потрібно як найшвидше наблизитися до європейських стандартів здійснення митно-тарифного регулювання. Це допоможе ефективно здійснювати митні процедури з найменшими затратами часу. Україна має приділяти особливу увагу зовнішнім джерелам надходжень до державного бюджету, оскільки перебудова економіки упродовж останніх років призвела до падіння виробництва, а це зменшує базу податкових

надходжень від внутрішніх джерел. Система митного регулювання України має забезпечити сприятливі умови для адаптації національної економіки до більш гострої міжнародної конкуренції внаслідок приєднання до системи глобального регулювання і вільного переміщення ресурсів та поступове включення її економіки до глобальних та європейських економічних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения: Учеб. пособие. М., 1997.
2. Андрійчук В. На півдорозі до СОТ. Актуальні проблеми вдосконалення механізму регулювання зовнішньої торгівлі України. Політика і час. 2009. № 6. С. 16-23.
3. Базилюк Я.Б. Пропріоритети України у здійсненні економічної інтеграції . Стратегічна панорама. 2015. № 1. С. 81-87.
4. Байда Н.В. Ризики зовнішньоторговельної діяльності. Фінанси України. 2016. № 11. С. 44-48.
5. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: посіб. К.: Академія, 2014. 688 с.
6. Белорус О. Г., Лукьяненко Д. Г. и др. Глобальные трансформации и стратегии развития. К.: Юрияне, 2009. 424 с.
7. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти [Текст]: монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 543 с.
8. Верланов Ю.Ю., Васильєв А.А. Передумови формування зовнішньоторговельної політики країни в контексті економічної безпеки. Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. 2009. Т. 64. Вип. 51. С. 53 – 59.
9. Вплив глобалізації на формування та розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України. К.: Знання-Прес, 2012. 268 с.
10. Гаврилишин Б. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості і обмеження. Україна на шляху до Європи. К.: Кондор, 2001. 324 с.
11. Генеральна угода з тарифів і торгівлі: міжнародний документ. URL: <http://www.rada.gov.ua>

12. ГерасимчукЗ.В., ГорбачЛ.М. Міжнародніекономічнівідносини: навчальнийпосібник. Луцьк: Надстир'я, 2001. 328 с.
13. Гуцу С. Ф. Проблеми митного регулювання в Україні в умовах євроінтеграції URL: <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2013/GCH413/pdf/15.pdf>.
14. Державна служба статистики України.URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
15. Дьомін Ю. М. Митний контроль в Україні: [Моногр.]. К.: 2004. 542 с.
16. Економічна правда, Україна має ЗВТ з 45 країнами – Мінекономрозвитку, серпень, 2017 URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/08/7/627817/>
17. Експорт в ЄС: Послуги. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ei2VT11rlpDmNu8DUMgpVyfbnHGo6CF/view>
18. Зовнішня торгівля України за відповідні роки. К.: Держкомстат України, 2018.
19. Зовнішньоекономічна діяльність України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення 15.04.2019).
20. Індекс глобальної конкурентоспроможності. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/introduction/> (дата звернення 10.04.2019).
21. Інтернет-портал “Комплексна система інформаційно-консультаційної підтримки та розвитку експорту”.URL:http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_obm/.
22. Кизим Н.А., Горбатов В.М. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира. Х. : ИД «Инжэк», 2005. 216 с.
23. Клочко В.П. Зовнішньоторговельні відносини України в умовах посилення інтеграційних зв'язків. Актуальні проблеми економіки. 2018. № 11. С. 141-155.

24. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Притула Н. В. та інші Міжнародна торгівля: навч. посібник, 5-те вид., перероб. та доп., Київ: Центр учбової літератури, 2015, 272 с.

25. Комар Н., Савельєв Є., Сіскос Є., Дарвіду К. Greece: a European mechanism of the exit from the crisis. Журнал Європейської Економіки. 2019. № 3.

26. Комар Н.В. Вигоди та втрати Греції в процесі європейської інтеграції. Вісник Львівського університету. 2018. Випуск 45. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/index> (Серія "Міжнародні відносини").

27. Комар Н.В., Белюх Т.В., Пилипчук К.С. Brexit: виклики для Європейського союзу. Вісник Львівського університету. 2019. Випуск 46. С.298-313.

URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/index>. (Серія "Міжнародні відносини").

28. Комар Н.В., Гайдуцький А.П. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» (навчально-методичний посібник). Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 175 с.

29. Кузьмін В. Куди приведе сировинна економіка, березень, 2018, URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/kudi-privede-sirovinna-ekonomika-454940.html>

30. Кутідзе Л.С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації: Монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 318 с.

31. Лошкарьова О.О.

Агропромисловий комплекс України на шляху інтеграції до Європейського Союзу. Перспективи інтеграції України у світову фінансову систему: зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2012. С. 75-87.

32. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

33. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України, листопад, 2018 URL:

<http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&id=354d699d-4648-4112-a81a-919a80555fb7&tag=TendantsiiRozvitkuZovnishnoiTorgivliUkraini>

34. Мовчан В. Політика сприяння експорту в Україні після адміністративної реформи. К.: ПРООН, 2012. 43 с.

35. Мотиваційні чинники міжнародних економічних процесів. Фінанси України. 2016. № 12. С. 50-57.

36. Музика Р.В. Позитивні та негативні наслідки вступу України до європейського союзу. URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/4661-16433-1-PB.pdf>

37. Муравйова В.І. Право Європейського Союзу: підруч.; заред. В.І. Муравйової. К.: ЮрінкомІнтер. 2018. 704 с.

38. Навігатор Угоди про асоціацію з ЄС. URL: http://navigator.eurointegration.com.ua/tasks?type=chapter&id=business_activity_establishment

39. Навроцька Н.А. Конкурентоспроможність української економіки в умовах глобалізації. Вісник Донецького національного університету. Серія "Економіка і право". Вип. 2, Т. 1. 2015. –С. 278 – 285.

40. Нікітіна М.Г. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: просторові аспекти розвитку: навчальний посібник. Київ: "Центр навчальної літератури", 2017. 192 с.

41. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник. К.: КНЕУ, 2003. 948 с.

42. Новікова К.І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні, Академія митної служби України. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=13564>.

43. Орлик І.О. Проблеми та пріоритети розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі України. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.2. С. 216 – 221.

44. Осадча Н.В. Системне уявлення щодо регуляторного митного режиму в умовах глобалізації зовнішньоекономічної діяльності. Вісник економічної науки України. 2009. № 1. С. 134 – 145.

45. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 15.04.2019).
46. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics>.
47. Пилипенко С. Основні напрями вдосконалення зовнішньоекономічної політики України. Вісник КНТЕУ. 2013. № 3. С. 5-12.
48. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2019. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/>.
49. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов : книга. Москва : Альпина Пабlishер, 2016. 454 с.
50. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: [Моногр.]. Дніпропетровськ : АМСУ, 2016. 332 с.
51. Про Концепцію загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листоп. 2002 р. № 228-IV. URL: www.rada.gov.ua
52. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон Верховної Ради України від 10 листоп. 1994 р. № 237/94-ВР. URL: www.rada.gov.ua
53. Проект закону “Про державну фінансову підтримку експортної діяльності”. URL: http://search.Ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KF78D000.html
54. Пугачов М.І., Власов В.І., Духницький Б.В., Кривенко Н.В. та ін. Перспективирозвиткувітчизняногоаграрногосекторавзв’язкуізпідписаннямУкраїноюекономічноїчастиниУгодипроасоціаціюзЄвропейськимСоюзом /зред. М.І. Пугачова . К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. 44 с.
55. Резникова Н. Экспортные проблемы украинской экономики. Финансовые рынки и ценные бумаги. 2008. № 12. С. 30-33.

56. Розширення Європейського Союзу та зовнішньоторговельна політика України. URL: www.analitik.org.ua.
57. Рут, Франклін Р., Філіпенко А. Міжнародна торгівля та інвестиції / пер. з англ. К.: Основи, 1998. 743 с.
58. Світовий банк. URL: <http://www.worldbank.org/uk/country/Ukraine>.
59. Сіденко В. Розширення Європейського Союзу на схід: наслідки для України. Національна безпека та оборона. 2009. № 9. С. 25-29.
60. Смирнова К. В. Європейська інтеграція та Україна. Право України. 2011. № 4. С. 153-158.
61. Степанов Е. А. Влияние внешней торговли на экономический рост национальной экономики. Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 32(323). Экономика. Вып. 42. С. 34-42, URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-vneshney-torgovlina-ekonomicheskiy-rost-natsionalnoy-ekonomiki.pdf>
62. Степанов Е. А. Внешняя торговля как фактор экономического роста в транзитивной экономике. Экономика, управление и инвестиции, 2013, № 1 (1), С. 45-61.
63. Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=07a5487c-4c8a-42f8-9d76-051080b211f0> (дата звернення 01.03.2019).
64. ТОП- 10 товарів, які Україна експортує найбільше, жовтень, 2018. URL: https://24tv.ua/top_10_tovariv_yaki_ukrayina_eksportuye_naybilshe_n_1045551
65. Україна та Ізраїль підписали Угоду про зону вільної торгівлі, 2019. URL: https://dt.ua/POLITICS/ukrayina-ta-izrayil-pidpisali-ugodu-pro-zonu-vilnoyi-torgivli300220_.html
66. Управління експортним потенціалом України: монографія / за заг. ред. А. А. Мазараки. К.: КНТЕУ, 2007. 210 с.
67. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посібник / під заг. ред. А. І. Кредисова. К., 1998. 448 с.

68. Федякина Л. Н. Международные экономические отношения, М.: Издательство Юрайт, 2016. 461 с. URL: <http://static.my-shop.ru/product/pdf/205/2047135.pdf>
69. Фіалко А. Проблеми перспективи інтеграції України до ЄС. Проблеми перспективи інтеграції України до ЄС. 2013. № 10. URL: <http://www.uceps.org.ua/>.
70. Фомичев В.И. Международная торговля. Центральноевропейское соглашение о свободной торговле (ЦЕФТА). URL: http://onby.ru/read/mezhdunarodnaya_torgovlya_v_fomichev/12.
71. Фролова О.Г. Управління в прикордонних і митних органах як різновид державного управління, його об'єкти і суб'єкти. Митна справа. 2010. № 6. С. 64-72.
72. Школьный О.О. Стимулювання виходу українських підприємств на зовнішні ринки. Формування ринкових відносин в Україні. 2009. № 1. С. 42 – 46.
73. Що і куди експортує Україна (інфографіка), квітень, 2018 URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/425300/shho-i-kudy-eksportuye-ukrayina-infografika>
74. Щодо першочергових заходів зовнішньоторговельної політики в контексті структурних трансформацій зовнішньої торгівлі України після вступу до СОТ. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/622/>.
75. Bhagwati J. In Defense of Globalization, New York: Oxford University Press, 2004, URL: https://www.researchgate.net/publication/274185673_In_Defense_of_Globalization
76. EU4Business. URL: <http://www.eu4business.eu/uk/ukraine/freetrade/torgivlya-poslugamy>

77. Eurostat. International trade in services. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/International_trade_in_services
78. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/International_trade_in_services_-_an_overview
79. Goods and services – what is being traded? URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018chapter04_e.pdf
80. Jorg Radeke The impact of the EU - Ukraine DCFTA on agricultural trade. URL: http://apd-ukraine.de/images/PolPap-01-2013-DCFTA_eng.pdf.
81. Olivier Vedrine Ukrainian businesses seek new opportunities in EU amid association agreement and conflict with Russia. URL: <http://bunews.com.ua/>.
82. Pierre Vimont Ukraine: Decision Time for Europe. URL: <http://carnegieeurope.eu/>.
83. The World Bank. World Bank date, URL: <https://data.worldbank.org/>.
84. Thomas de Waal, Richard Youngs Reform as Resilience: An Agenda for the Eastern Partnership Source: Getty. URL: <http://carnegieendowment.org/>.
85. UNCTAD. Values and shares of merchandise exports and imports, annual, URL: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=101>.
86. Vijayasri G. V. The importance of international trade in the world, International Journal of Marketing Financial Services and Management Research. 2013, 9(2): 111–9, URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/0c65/06f1ab891cb40206230f6d841cb7e11796a7.pdf>.
87. WTO. International Trade and Market Access Data. International trade statistics. URL: <http://data.wto.org/>
88. Zave Kauffman. Ukraine and European Union. URL: <http://www.ledalliance.biz/image/art/pdf/ukraine-eu.pdf>.